

Ugradert

Luftkrigsskolen

HOVEDOPPGAVE

LKSK II/2 Modul VI

Sikkerhetspolitiske utfordringer og Forsvarets
relevans i nordområdene

Skrevet av:

Tore Relling

BERIKTIGELSE

De meninger og konklusjoner som kommer til uttrykk i denne hovedoppgaven står utelukkende for forfatterens egen regning.

De representerer ikke Luftkrigsskolens- eller Luftforsvarets offisielle mening.

Se oftere mot nord.
Gå mot vinden, du får
rødere kinn.
Finn den ulendte stien.
Hold den.
Den er kortere.
Nord er best.
Vinterens flammehimmel,
sommer-
nattens solmirakel.
Gå mot vinden. Klyv berg.
Se mot nord.
Oftere.
Det er langt dette landet.
Det meste er nord.

(Rolf Jacobsen: Nord)

1 Innledning.....	4
1.1 Problemstilling	5
1.2 Avgrensning, metode og struktur	5
1.3 Kilder og kritikk til oppgaven	6
2 Sikkerhetspolitikk.....	7
2.1 Innledning.....	7
2.2 Definisjon	7
2.3 Sikkerhetspolitiske mål, utfordringer og virkemidler	9
3 Sikkerhetspolitisk utvikling.....	10
3.1 Den kalde krigens utfordringer	10
3.2 Den kalde krigens mål og virkemidler	11
3.3 Utvikling etter kald krig	13
3.4 Dagens sikkerhetspolitiske mål	14
3.5 Dagens sikkerhetspolitiske virkemidler	15
Forsvaret.....	15
Politiet og justisvesenet	17
Utenrikspolitikkk.....	19
3.6 Oppsummering	20
4 Nordområdene	21
4.1 Innledning.....	21
4.2 Geografisk avgrensning av nordområdene.....	21
4.3 Utfordringer i nordområdene	23
4.3.1 Territorielle interesser	23
4.3.2 Næringsressurser	25
4.3.2.1 Petroleum	25
4.3.2.2 Fisk.....	27
4.3.3 Strategiske forhold	29
4.3.4 Miljø	31
4.3.5 Oppsummering	32
5 Forsvaret som sikkerhetspolitisk aktør i nordområdene	33
5.1 Innledning.....	33
5.2 Forsvaret som en relevant sikkerhetspolitisk aktør i nordområdene.....	33
5.2.1 Forsvarets oppgaver i nordområdene	33
5.2.2 Dagens militære kapasiteter	35
5.2.2.1 Suverenitetshevdelse	35
5.2.2.2 Kontroll av fiske og skipstrafikk.....	36
5.2.2.3 Bekjempelse av terrorisme	37
5.2.2.4 Følge Russlands utvikling	38
5.2.2.5 Samarbeid med allierte.....	39
5.3 Oppsummering	41
6 Konklusjon	42
7 Referanseliste	44

1 Innledning

Regjeringen ser Nordområdene som Norges viktigste strategiske satsingsområde i årene som kommer. Nordområdene har gått fra et sikkerhetspolitisk oppmarsjrområde til et energipolitisk kraftsentrum og område for store miljøpolitiske utfordringer, noe som har endret fokuset hos andre stater i regionen. Ivaretagelse av norske økonomiske, miljømessige og sikkerhetspolitiske interesser i nord skal prioriteres høyt og sees i nær sammenheng¹

Regjeringen uttrykte gjennom Soria Moria-erklæringen etter valget i 2005 at nordområdene er et av de viktigste satsingsområdene i tiden fremover. Dette med bakgrunn i prognoser som sier at opptil en fjerdedel av verdens uoppdagete petroleumsressurser ligger i Arktis, samt at områdene har store fiskeressurser.² Energiforsyninger og energisikkerhet har blitt en av de viktigste faktorene innen internasjonal politikk. Norge og nordområdene kan derfor forvente at det politiske presset fra andre stater om å sikre seg stabile energikilder kan øke hvis prognosene slår til. Et større press utenfra skaper naturlig nok flere muligheter for Norge i og med at landet får en sterkere posisjon i internasjonal politikk, men det følger også med flere utfordringer som må håndteres for å fremstå som en troverdig aktør.

Det er ikke første gang nordområdene er viktig for store deler av verden, også under den kalde krigen var området et skille mellom Warsawapakten og NATO. Store sovjetiske styrker i øst ble tett fulgt av Norges allierte i vest. Et press fra begge sider som påvirket norsk sikkerhets- og utenrikspolitikk i stor grad. Fordelen med denne tiden var at situasjonen var forholdsvis stabil og forutsigbar, noe som forsvant ved bortfall av den kalde krigen. Etter dette ble verdenssituasjonen mer uoversiktlig og preget av at stort sett alle stater måtte finne sin plass i det nye verdenssamfunnet.

Også for Norge betydde det store endringer, spesielt for Forsvaret som var dimensjonert til å holde igjen en invasjon til den allierte støtten kom. Andre økonomiske rammer og bortfall av den tradisjonelle sovjetiske trusselen, førte til at Forsvaret måtte omstille seg. Både oppgavene og strukturen ble vesentlig endret fra kald krig til i dag, og internasjonale operasjoner ble i mye større grad vektlagt.

Når nordområdene igjen har blitt definert som Norges viktigste strategiske satsingsområde, må det også virke inn på de sikkerhetspolitiske utfordringene. Spesielt interessant er det å se

¹ Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet (2005): *Soria Moria-erklæringen*. Lastet ned 15.03.2006 fra http://odin.dep.no/smk/norsk/regjeringen/om_regjeringen/001001-990342/hov001-bn.html

² Lodgaard, Sverre (2005): *Ny norsk politikk i nord* i *Hvor hender det?* Oslo: Nupi, s.1

om Forsvaret kan bidra som en sikkerhetspolitisk aktør, på tross av at de har gjennomgått store omstillinger de siste årene.

Oppgaven vil se på disse utfordringene ved først å se på hovedtrekkene i utviklingen av sikkerhetspolitikken etter kald krig. Etter dette vil den gå mer i dybden på de sikkerhetspolitiske utfordringene som en kan finne i nordområdene. Til slutt vil disse utfordringene bli sett opp i mot Forsvaret, for dermed å kunne vurdere om Forsvaret er relevant som et sikkerhetspolitisk virkemiddel i nordområdene.

1.1 Problemstilling

Med denne bakgrunn vil oppgavens hovedproblemstilling mer presist bli:

Hvordan har endringsprosessene etter den kalde krigen påvirket norske sikkerhetspolitiske mål og virkemidler? Hvilke sikkerhetspolitiske utfordringer finner en i nordområdene, og i hvilken grad er Forsvaret et relevant sikkerhetspolitisk virkemiddel i disse områdene?

1.2 Avgrensning, metode og struktur

En oppgave om sikkerhetspolitikk kan potensielt favne om et utall av faktorer, og det har vært en utfordring å begrense seg til de faktorene som er relevant for problemstillingen. Det har vært forsøkt, så langt det lar seg gjøre, primært å trekke ut de mest relevante faktorene ut i fra *Stortingsdokumenter og offentlige utredninger*. Deretter har disse faktorene blitt supplert med, og vurdert opp i mot, den øvrige debatten rundt nordområdepolitikken. Dette gjør at oppgaven ikke er valid ut i fra alle forskjellige utviklinger av fremtiden, men forsøker å trekke konklusjoner ut av dagens vurderinger.

I mange henseender skiller en mellom nasjon og stat, i denne oppgaven blir ikke dette gjort. Norge som nasjonalstat brukes, og den tar utgangspunkt i at det er få forskjeller mellom nasjonen og staten Norge.

Tidsrommet som blir drøftet er fra og med den kalde krigen og frem til i dag. I perioden med kald krig blir kun hovedlinjene tatt frem, og disse skal brukes for å se på eventuelle endringer til dagens situasjon. Hovedtyngden på oppgaven vil ligge på dagens sikkerhetspolitiske utfordringer og virkemidler i nordområdene.

Oppgaven bygger på litteraturstudier, og utvalget av litteratur om nordområdene er stort. Siden sikkerhets- og forsvarspolitiske spørsmål skal drøftes, er det Stortingsdokument som omhandler temaet prioritert. I tillegg er det brukt både lærebøker innen internasjonal politikk,

artikler fra internett, skriftserier og bøker for å finne andre aspekter enn hva Regjering og Storting presenterer som Norges offisielle politikk.

Oppgaven vil innledningsvis gi et overblikk over sikkerhetspolitikk, dets mål, utfordringer og virkemidler. Deretter vil utviklingen av norsk sikkerhetspolitikk fra den kalde krigen til i dag bli skissert, for så å vise hvordan denne utviklingen har påvirket dagens mål og virkemidler. Den andre delen av oppgaven vil vurdere dagens sikkerhetspolitiske utfordringer i nordområdene. Til slutt vil Forsvarets rolle bli vurdert opp i mot disse utfordringene for å konkludere om Forsvaret evner å møte de sikkerhetspolitiske utfordringene i nordområdene.

1.3 Kilder og kritikk til oppgaven

Grunnlagsdokumentene for å se på Forsvaret i ny tid er Sttingsproposisjon nr 45 (2000-2001) – *Omleggingen av Forsvaret i perioden 2002-2005*, og Sttingsproposisjon nr 42 (2003-2004) – *Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008*. Disse er valgt fordi førstnevnte proposisjon er det første forslaget om en større og mer grunnleggende omstilling av Forsvaret etter den kalde krigen. Gjennom 90-tallet ble det også gjennomført omstillinger, men ikke av dette omfanget. Sistnevnte proposisjon brukes for å se på dagens mål og kapasiteter, og er det som er styrende for Forsvarets oppgaver frem mot 2008. I tillegg er det brukt flere Sttingsmeldinger og proposisjoner fra som omhandler tidligere omstillinger, økonomi og miljø. Det er også brukt flere av *Norges offentlige utredninger (NOU)*, som ofte er bakgrunnsdokument for Sttingsdokumentene og er gjerne mer detaljert. Sttingsvedtak vil ofte kunne være *normative*, og den realistiske situasjonen kan være noe annerledes. For å nyansere det offisielle synet har jeg derfor i tillegg brukt lærebøker, rapporter og artikler.

Når en skal skrive en oppgave av dette omfanget, så har man gjerne en tanke om hva en ønsker å finne allerede før en starter å skrive. Dette kalles *undersøkelseseffekt*.³ Funnet ønsker man ofte skal være oppsiktsvekkende. Dette kan komme av at man hele tiden blir omgitt av tabloide oppslag, og selv merker at slike oppslag vekker interesse. På den andre siden kan det også komme av at det er mer interessant å finne ut noe nytt, enn det å bekrefte etablerte sannheter. Min erfaring er at gjennom oppgaveskrivingen har jeg opplevd begge disse elementene, og det kan ha påvirket meg selv om jeg har prøvd å ha et bevisst forhold til disse problemene.

³ Jacobsen, Dag Ingvar (2002): *Hvordan gjennomføre undersøkelser?* Kristiansand: Høyskoleforlaget AS, s. 18

2 Sikkerhetspolitikk

2.1 Innledning

For å plassere sikkerhetspolitikk opp i mot andre typer politikk vil oppgaven starte med å definere begrepet, for så å helt kort vise sammenhengen mellom sikkerhetspolitikk og annen type politikk. Deretter vil det bli sett på hva som påvirker sikkerhetspolitikken, gjennom å se på sammenhengen mellom sikkerhetspolitiske mål, utfordringer og virkemidler.

2.2 Definisjon

I Westfalen i 1648 ble suverenitetsprinsippet utviklet. Dette innebar at alle stater kunne, med visse restriksjoner, selv bestemme over nasjonale anliggender. Det er etter dette verdenssamfunnet prinsipielt organisert. Et slikt anarkistisk samfunn har ingen overnasjonal myndighet som kan gripe inn dersom en stat ikke følger de reglene som er fastsatt for samvirket mellom statene.⁴ Likevel er det internasjonale samfunnet bygd opp etter regler for interstatlig samarbeid, og disse reglene er ofte definert av de mektigste statene.⁵ Det nærmeste en kommer en overnasjonal myndighet er FN, som også bygger på suverenitetsprinsippet. Organisasjonens fremste formål er å bevare internasjonal fred og sikkerhet, og de regulerer det internasjonale anarkiet gjennom Sikkerhetsrådet og Folkeretten.⁶

All politikk handler om fordeling av goder og byrder, og når denne fordelingen skjer mellom stater på et slikt nivå at regjeringen involveres, defineres det som utenrikspolitikk.⁷ De aller fleste stater har et forsvar som skal beskytte deres sikkerhet, og krysningen av utenrikspolitikken og forsvarspolitikken kalles sikkerhetspolitikk. Den realistiske sikkerhetspolitiske retningen definerer sikkerhetspolitikk slik:

Sikkerhetspolitikk er betegnelsen på de tiltak og aktiviteter som er ment å skulle influere på de rent maktmessige forhold mellom statene. Hensikten med å føre sikkerhetspolitikk er rimeligvis å virke inn på spørsmålet om krig og fred samt statenes muligheter for å anvende militær makt som støtte for sin utenrikspolitikk⁸

Innenfor denne tradisjonelle definisjonen av sikkerhetspolitikk blir hovedmålet, i alle fall blant småstatene, å forsvare territoriet.

⁴ Holst, Johan Jørgen (1967): *Norsk sikkerhetspolitikk i strategisk perspektiv - bind I*. Oslo: NUPI, s. 21

⁵ Knutsen, Torbjørn et. al (1997): *Norsk utenrikspolitikk*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, s. 25

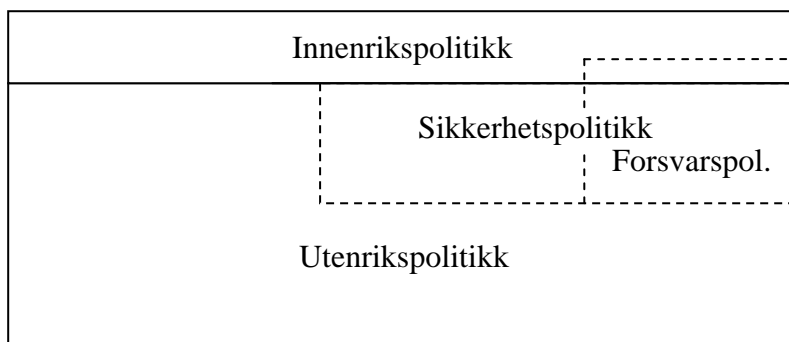
⁶ Ruud, Morten og Ulfstein, Willy (2002): *Innføring i Folkerett*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 211

⁷ Bergesen, Helge O og Østreng, Willy (2000): *Internasjonal politikk*. Otta: Aschehoug, s. 17

⁸ Holst, Op.cit., s. 21

Fra slutten av 1980-tallet ble begrepet *det utvidede sikkerhetsbegrep* mer innarbeidet i termen til sikkerhetspolitikk. *Styrke og relevans* beskriver denne endringen som et tillegg til statssikkerheten. Dette vises i dette dokumentet gjennom økt vekt på *samfunnssikkerhet* og økt fokus på *menneskelig sikkerhet*.⁹ Dette skal gjøres ved å beskytte miljø, velferd og økonomisk trygghet for det norske folk.¹⁰ En utfordring med utvidelsen av begrepet er at det er vanskeligere å skille sikkerhetspolitiske utfordringer og virkemidler fra andre politiske utfordringer. Et eksempel på dette er at politiets oppgaver for å øke samfunnssikkerheten, i dag blir omtalt blant de sikkerhetspolitiske bidragene.¹¹ At det nå ligger en bredere tolkning av sikkerhetsbegrepet enn under den kalde krigen, må derfor tas med i betraktning når en skal sammenligne de sikkerhetspolitiske målene før og nå.

Forholdet mellom utenrikspolitikk, innenrikspolitikk, forsvarspolitikk og sikkerhetspolitikk kan være uklar og det er vanskelig å foreta en definisjonsmessig avgrensning mellom politikkområdene. Figuren under forsøker å vise en tolkning på hvordan en kan forklare sammenhengen.

Figur 2-1: Plassering av sikkerhetspolitikk

Som figuren viser så er sikkerhetspolitikken en del av utenrikspolitikken, da en i hovedsak skal påvirke maktforhold mellom stater eller nøytralisere trusler mot samfunn og individ som rettes utenfra. Dette vil igjen gi en direkte påvirkning på forsvarspolitikken, som en ser av figuren er en del av sikkerhetspolitikken, men kan også være en liten del av innenrikspolitikken.¹²

⁹ Forsvarsdepartementet (2004): *Styrke og relevans – strategisk konsept for Forsvaret*. Oslo, s. 16

¹⁰ Ibid., s. 18

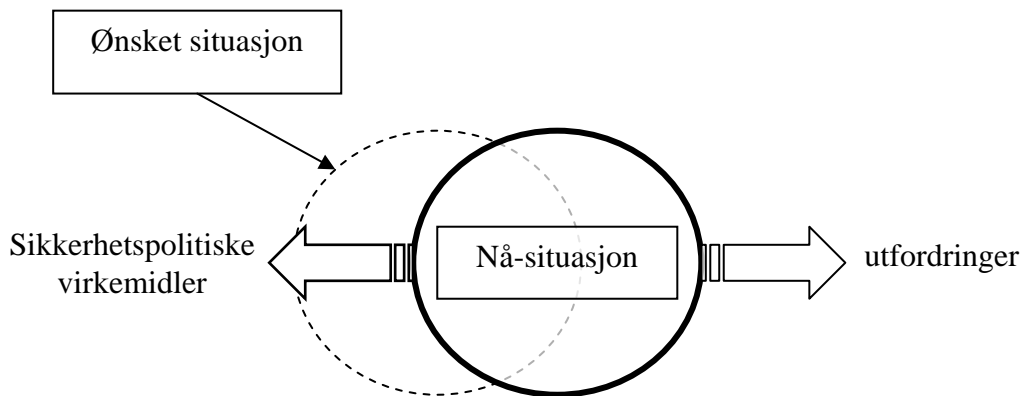
¹¹ Utenriksdepartementet. *Internasjonal politi- og justisinnset*. Lastet ned 14.03.2006 fra: <http://odin.dep.no/ud/norsk/tema/sikkerhetspolitikk/konflikt/032191-230004/dok-bn.html>

¹² I hvilken grad Forsvaret skal bidra i det sivile samfunn er et omstridt spørsmål. Utenom bistand til søk og redning, og miljøkatastrofer og lignende, har det generelt vært en prinsipiell motstand mot å bruke militærmakt internt i Norge helt siden 1930-tallet.

2.3 Sikkerhetspolitiske mål, utfordringer og virkemidler

De sikkerhetspolitiske målene er basert på hvordan en stat skal sikre seg mot ytre trusler og samtidig skal kunne utvikle seg ut i fra egne ambisjoner og verdier. Hvor langt de sikkerhetspolitiske målene strekker seg utover det å sikre statens territorium har, som oppgaven senere kommer inn på, variert gjennom tiden. De sikkerhetspolitiske målene tjener flere formål, de skaper en ramme for de nasjonale sikkerhetspolitiske virkemidlene, og de synliggjør de politiske ambisjonene som kan være med på å stabilisere forholdet mellom stater. Forholdet mellom sikkerhetspolitikk og utenrikspolitikk kan være noe diffus i så henseende, men generelt sett kan en si at der sikkerhetspolitikken i hovedsak vil dreie seg om å verne nasjonens interesser mot ytre trusler, vil utenrikspolitikken ha en bredere målsetting om innvirkning på verdenssamfunnet for øvrig.¹³ Et sikkerhetspolitisk mål vil hovedsakelig være påvirket av to faktorer; de nasjonale verdier og ambisjoner, og de ytre påvirkningene fra det internasjonale samfunn.¹⁴

Det vil sjelden være en fullstendig korrelering mellom en stats sikkerhetspolitiske mål, som er den ønskede situasjonen, og den eksisterende eller forventede situasjonen. For å håndtere disse utfordringene har en ulike sikkerhetspolitiske virkemidler. En enkel figur som beskriver forholdet mellom mål (som er den ønskete situasjonen), utfordringer og virkemidler kan fremstilles slik:

Figur 2-2: Forholdet mellom sikkerhetspolitiske virkemidler og utfordringer

Som en ser vil utfordringene kunne dra nå-situasjonen lenger vekk fra de sikkerhetspolitiske målene. For å motvirke dette må en ha virkemidler som kan møte disse utfordringene, og

¹³ Holst, Op.cit., s. 24

¹⁴ Norges Offentlige Utredninger (NOU)1978:9: *Forsvarskommissjonen av 1974*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 6

tradisjonelt har Forsvaret vært det primære sikkerhetspolitiske virkemidlet.¹⁵ I tillegg kan en tenke seg andre virkemidler som vil gagne sikkerheten. Det kan være utenrikspolitikk gjennom internasjonale organisasjoner, alliansesamarbeid, bi- eller multilaterale avtaler, diplomati eller annen kooperasjon med andre stater med hensikt å bidra til å oppfylle de sikkerhetspolitiske målene. Andre virkemidler kan være politiets rolle innen både etterretning og direkte operasjoner mot spesielt terrororganisasjoner. Til slutt kan en også trekke frem miljøarbeid, både for å regulere ressurser og for å redusere miljøfarlig utslipp, i de tilfellene miljøet er spesielt viktig for statlige interesser.

Alle disse virkemidlene kan hevdes å realisere de sikkerhetspolitiske målene, spesielt om en legger til grunn det utvidede sikkerhetsbegrepet som synes innarbeidet i dag. En skal likevel passe på at ikke alle spørsmål som handler om norske interesser skal bli tolket som sikkerhetspolitiske spørsmål. For å være av en slik art må det ligge på regjeringsnivå, og det må være i henhold til de sikkerhetspolitiske målene. En må også være bevisst på at flere virkemidler enn de nevnt i dette avsnittet kan bidra til å oppfylle de sikkerhetspolitiske målene.

Denne oppgaven skal se på flere sikkerhetspolitiske utfordringer, det er i så måte viktig å presisere at flere av utfordringene per i dag ikke alle er de mest sannsynlige utfall av fremtiden. Likevel er slike usikkerhetsfaktorer en vesentlig del av sikkerhetspolitikken og anses derfor som hensiktsmessig å ta med i diskusjonen.

3 Sikkerhetspolitisk utvikling

3.1 Den kalde krigens utfordringer

Den største utfordringen i den kalde krigen var å være en småstat i NATO med front til Sovjetunionen. Dette var den overordnede problemstillingen til mange av de politiske spørsmålene i denne tiden. Den norske interessen var naturlig nok å unngå en krig, og dette var en balansegang mellom å avskrekke Sovjetunionen fra å angripe, samtidig som en heller ikke ville provosere ved en for stor opprustning eller permanent alliert tilstedeværelse.

Det området som Norge var i besittelse av, gjorde Norge militærstrategisk interessant for begge parter. Sovjetunionen hadde store styrker på Kola, og var avhengig av å kunne seile ut Nordflåten vestover i tilfelle en krig. Samtidig var de vestlige styrkene avhengig av Norge for å ha et fotfeste i østover i tilfelle krig, og for innsamling av etterretning i fredstid.

¹⁵ Forsvarsdepartementet (2004): *Stortingsproposisjon nr. 42 (2003-04) – Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008*, s. 25

3.2 Den kalde krigens mål og virkemidler

Den relativt sett stabile situasjonen førte til at hovedmålene for sikkerhetspolitikken lå relativt fast gjennom hele den kalde krigen:¹⁶

- å forebygge krig i vårt område
- å trygge vår suverenitet og handlefrihet så vel som vår rett til å forme vårt samfunn
- å bidra til en fredelig utvikling i verden for øvrig

Før andre verdenskrig hadde en i Norge stort sett en oppfatning om at man lå utenfor fare for å bli dratt med i en krig i Europa. Etter krigen måtte en derimot erkjenne at det var små sjanser til å holde seg utenfor en eventuell ny krig. Resultatet ble at man ville forsøke å sikre freden gjennom internasjonalt samarbeid, og man innså også at en måtte ha militær hjelp fra allierte. FN ble prioritert fordi kostnadene ved å delta i internasjonale FN-operasjoner var mindre enn tapet ved en eventuell kollaps av det internasjonale samarbeidet.¹⁷ Videre var det et helt klart fokus mot det man oppfattet som en relativt konstant trussel mot Norge som stat; trusselen fra Sovjetunionen og Warsawapakten. Norge valgte derfor side i den bipolare maktkampen gjennom sitt medlemskap i NATO i 1949.

På det politiske plan løste man utfordringen det var å dele grense med Sovjetunionen ved å bero politikken på to viktige fundament; *beroligelse* og *avskrekking*. En slik balansegang var nødvendig for å oppnå det som var den viktigst for nasjonen: å trygge Norge mot militært angrep eller militært press.¹⁸ Hensikten med *avskrekkingen* var å overbevise Sovjetunionen om at kostnaden ved å angripe var høyere enn gevinsten. Norges valg som en liten nasjon, med begrensede ressurser, var å støtte seg til NATO-alliansen. For at denne trusselen skulle kunne være relevant måtte en også ha egne beredskapstiltak for å ivareta mottagelse av allierte styrker. Integrasjonen med NATO skapte nye utfordringer gjennom at det som Norge så som forberedelser og et ledd i et forsvar gjennom avskrekking, kunne oppfattes som en trussel for Sovjetunionen. Derfor var det like vesentlig å bygge på det andre virkemidlet som var *beroligelse*.

For å berolige Sovjetunionen måtte en føre en avskjermingspolitikk overfor NATO, og spesielt USA. Tre konkrete politiske beslutninger var meget viktig i så henseende; basepolitikken, atompolitikken og begrenset tillatt alliert øvingsaktivitet.

¹⁶ Forsvarsdepartementet (1986): *Stortingsproposisjon nr. 1 (1986-87)*, s.3 og Norges Offentlige Utredninger (NOU) 1978:9, Op.cit., s.41

¹⁷ Forsvarskommisjonen av 1946 (1949): *Del 1 – Grunnleggende synspunkter og forslag*. Oslo: Oktober Forlag, s. 68-69

¹⁸ Skogan, John Kristen (1973): *Begrensninger, forutsetninger og utfordringer i norsk sikkerhetspolitikk*. Oslo: NUPI s.1

Den norske basepolitikken ble formulert i 1949 i baseerklæringen, og sa at Norge ikke ville ”åpne baser for fremmede makters stridskrefter på norsk territorium så lenge Norge ikke er angrepet eller utsatt for trussel om angrep”.¹⁹

Selv om formuleringen kan tolkes på ulike måter var det ikke tvil om at en ikke tillot permanent stasjonering av utenlandske militære styrker.

I 1951 påla man også restriksjoner på hvordan alliert øvingsaktivitet i Nord-Norge skulle utføres. Disse gikk ut på at øvelser skulle foregå en på viss avstand fra den sovjetiske grensen, samt en begrensning hvor mange allierte fly og marinefartøyer som kunne være i Norge på samme tid.²⁰

Norge valgte videre å være restriktiv i sin atompolitikk. Fra 1960 vedtok man å ikke tillate taktiske atomvåpen i det norske forsvar, og heller ikke lagre atomvåpen på norsk territorium.²¹

I tillegg til å gjøre seg militært relevant gjennom integrasjonen med NATO, valgte altså Norge å berolige Sovjetunionen gjennom å selvpålagte restriksjoner som gjaldt både det nasjonale forsvaret og de allierte.²²

Ved siden av den forutsigbare politikken var Forsvaret naturlig nok også et sentralt virkemiddel. Det var tre fremtredende oppgaver som var stabile helt frem til 1989.

For det første skulle Forsvaret beskytte norsk territorium mot angrep. I tilfelle et angrep skulle en stå i mot så lenge som mulig, og dermed skaffe nok *holdetid* slik at en kunne få alliert hjelp.²³ Man hadde også planer om å gå over til geriljakrigføring i tilfelle en motstander klarte å okkupere norske områder.²⁴

For det andre måtte en bidra til å være en troverdig *importør* av sikkerhet. Ved å sikre effektiv mottak og forhåndslagring av materiell kunne en hurtig motta styrker fra andre NATO-land.²⁵ Man drev også med trening og øving av allierte styrker for å venne de til det spesielle klimaet i Norge gjennom hele denne perioden.

¹⁹ Skogan, Op. cit., s. 4

²⁰ Ibid., s. 7

²¹ Ibid., s. 6

²² Ibid., s. 2-4

²³ Skogrand, Kjetil (2004): *Norsk forsvarshistorie, bind 4*. Bergen: Eide forlag, s.34

²⁴ Norges Offentlige Utredninger (NOU)1978:9, Op.cit., s. 87

²⁵ Ibid., s. 90

For det tredje var Forsvarets bidrag til *FNs fredsbevarende operasjoner* prioritert.²⁶ Helt siden 1949, da Norge deltok i en observatørgruppe i Kashmir, har Forsvaret bidratt med militært personell.²⁷ En har deltatt med både observatører og militære styrker, og henvendelser fra FN om bidrag ble raskt og stort sett alltid positivt besvart. I første del av perioden var slike bidrag preget av improvisasjon og hurtig sammensatte avdelinger, noe som endret seg etter at en etablerte en FN-beredskapsstyrke i 1964.²⁸

3.3 Utvikling etter kald krig

Bortfall av kald krig førte naturlig nok til en avspenning, og frykten for en storkrig avtok. Økende økonomisk samarbeid på tvers av grenser som tidligere var nærmest hermetisk lukket førte til en tiltagende optimisme i verdenssamfunnet. Men optimismen og den positive trenden var ikke ensidig. I Europa opplevde man igjen en oppblomstring av etniske motsetninger, og situasjonen på Balkan eskalerte til en intrastatlig konflikt. Dette var den første borgerkrigen i Europa siden den greske borgerkrigen (1943-49).²⁹ Situasjonen på Balkan gjorde at verdenssamfunnet måtte ta i bruk militære maktmidler for å gjenopprette fred. FN hadde ikke tilstrekkelige militære kapasiteter for å løse oppdraget alene, og NATO ble dermed forespurt om å bidra med kapasiteter for å løse konflikten. For Norge sin del ble dette det første steget mot en dreining mot en ny type internasjonale operasjoner. Når en så at begge de to organisasjonene som var dimensjonerende for norsk politikk samarbeidet i en konflikt, var det bare et tidsspørsmål før Norge også måtte bidra i andre typer internasjonale operasjoner. Norge har en lang tradisjon med å bidra i FN-regi, men tidligere var dette bidrag til fredsbevarende styrker. At man nå skulle brukes også i fredsopprettende operasjoner var en ny utfordring. En annen vesentlig endring var at en skulle bidra i en NATO-operasjon utenlands, og til og med til et land som ikke var medlem av alliansen. Denne omstillingen var ikke helt smertefri for Norge, sammen med Danmark var Norge en av de største motstanderne av "out-of-area" operasjoner under den kalde krigen.³⁰ Flere faktorer gjorde at endringen likevel tvang seg frem. For det første så frigjorde avslutningen av den kalde krigen flere militære ressurser. For det andre måtte flere organisasjoner, og kanskje spesielt NATO, legitimere sin eksistens med å finne nye oppgaver. For det tredje ble det et større fokus på grove brudd på menneskerettighetene.³¹ Alle disse faktorene talte for en deltakelse i disse nye

²⁶ Ibid., s. 90

²⁷ Christophersen, Bjørn (1965): *Forsvarets rolle i Norges historie*. Oslo: Forsvarets krigshistoriske avdeling, s.66

²⁸ Skogrand, Op. cit., s. 239

²⁹ Corum, James S og Johnson, Wray R (2003): *Airpower in Small Wars*. Kansas: University Press, s. 93

³⁰ Børresen et al.(2004): *Norsk forsvarshistorie, bind 5*. Bergen: Eide forlag, s. 187

³¹ Ibid., s. 183

internasjonale operasjonene. Likevel var det en debatt rundt norsk deltakelse, og det største ankepunktet var hvorvidt operasjonene måtte ha et FN-mandat eller ikke. Resultatet ble et vedtak om at slike operasjoner skulle være i tråd med prinsippene i FN-pakten, men skulle vurderes i hvert enkelt tilfelle og fremlegges for Stortinget.³²

En siste endring påvirket også de sikkerhetspolitiske målene; terroranslagene i USA og Europa. Spesielt terrorangrepene i USA var en vekker, at supermakten kunne rammes midt i den amerikanske og også verdens økonomiske og militære maktsentra, var sjokkerende. Ikke bare var det sjokkerende, men man kan også hevde at det var førende for mange nasjoners sikkerhetspolitikk. Både fordi at man så at selv den mektigste kunne rammes, men også fordi at blant ofrene etter terrorangrepene i september 2001 var mennesker fra 80 land.³³

Terrorisme er ikke et nytt virkemiddel for opprørere rundt om i verden, men den enorme fokuseringen, spesielt fra USA, gjorde at trusselen nå føltes mer reell og var derfor nesten umulig å ikke ta hensyn til når en skulle vurdere en stats sikkerhet etter 2001.

3.4 Dagens sikkerhetspolitiske mål

Dagens sikkerhetspolitiske mål slik de er beskrevet i Stortingsproposisjon nr 42 (2003-2004) er:³⁴

- *å forebygge krig og fremveksten av ulike trusler mot norsk og kollektiv sikkerhet*
- *å bidra til fred, stabilitet og videre utvikling av den internasjonale fredsorden*
- *å ivareta norsk suverenitet, norske rettigheter og beskytte norsk handlefrihet overfor politisk, militært og annet press*
- *sammen med våre allierte å forsvare Norge mot anslag og angrep*
- *å sikre samfunnet mot anslag og angrep fra statlige og ikke-statlige aktører*

Sammenlignet med de sikkerhetspolitiske målene fra den kalde krigen, ser en at dagens mål er noe annerledes. Som en ser av de to første målene kan en lese en fortsatt forankring i henholdsvis NATO og FN. Skal en peke på en endring i forholdet til NATO så har man nå enda tydeligere pekt på at en må ha alliert hjelp til å forsvare landet gjennom det fjerde målet. Overfor FN kan man ikke se noen begrensninger i hvilke oppdrag en vil bidra i. Det vil si at en fortsatt vil følge den utviklingen en har sett på 90-tallet, og dermed fortsatt åpner for både fredsbevarende og fredsopprettende operasjoner i fremtiden.

³² Ibid., s. 200

³³ Windheim, Ivar (2003): *Terrorisme – et mangehodet troll*. Oslo: NUPI s. 2

³⁴ Forsvarsdepartementet (2004): *Stortingsproposisjon nr. 42*, Op.cit., s. 24-25

Videre i det siste målet ser en at terrorangrepene har ført til at en har definert et nytt mål. Dette betyr at selv om antall terrorhandlinger på verdensbasis var høyere stort sett gjennom hele den kalde krigen, må den typen terror som en opplever etter 2001 være av en slik art at den føles mer truende for Norge.³⁵

Noen endringer kan man dermed finne, likevel kan en hevde at de sikkerhetspolitiske målene fra kald krig til i dag ligger relativt fast. De *nasjonale* verdiene er stort sett helt lik, kanskje med unntak av en økt frykt for terrorisme. Den *internasjonale* situasjonen er derimot endret, og det er denne endringen som har påvirket formuleringen av målene.

At de sikkerhetspolitiske målene er ulikt definert, men likevel ikke inneholder en grunnleggende endring kan komme av flere årsaker. Den første er Sovjetunionens fall og utviklingen av det ”nye Russland” som nabo, som medfører økte muligheter for bilaterale avtaler. Det andre er at et endret verdensbilde har ført til at det er andre måter å verne om norsk sikkerhet på. Både på grunn av økte krav til Norge om å bidra for å være relevant i NATO og FN, men også fordi at begge disse organisasjonene må bidra til verdensfreden på nye områder for å være relevant i internasjonal politikk. Den tredje årsaken til at de sikkerhetspolitiske målene er forskjellige kan være det utvidede sikkerhetsbegrepet som vokste frem på 90-tallet. Når en utvider sikkerhetsbegrepet må en ha bredere mål for å dekke opp dette begrepet. Under den kalde krigen var hovedfokuset å verne statens territorium, i dag har dette fokuset gått mer i retning å sikre samfunnet og individene i samfunnet.

Som en oppsummering kan en si at det utvidede sikkerhetsbegrepet kombinert med et nytt globalisert verdensbilde har gjort at målene er formulert noe annerledes. Spesielt synlig er det at fokuset i stor grad er flyttet fra norske nærområder og til et mer globalt perspektiv som en følge av Sovjetunionens kollaps og opphøret av den kalde krigen. Likevel kan en hevde at de grunnleggende interessene er lik, selv om de sikkerhetspolitiske målene er ulikt formulert.

3.5 Dagens sikkerhetspolitiske virkemidler

Forsvaret

Når det er globale forhold som i større grad styrer de sikkerhetspolitiske målene, er det naturlig at disse forholdene også blir reflektert i virkemidlene. Det er grunnlag for å hevde at Forsvaret fortsatt er det sentrale sikkerhetspolitiske virkemidlet, selv om det på kort og midlere sikt er det definert som svært lite sannsynlig at Norge vil bli utsatt for en direkte territoriell militær trussel.³⁶ Endringene etter den kalde krigen har vært omfattende også for

³⁵ Windheim, Op.cit.,s. 9

³⁶ Forsvarsdepartementet (2004): *Stortingsproposisjon nr. 42*, Op.cit., s. 33

Forsvaret, dette av to årsaker. Det ene er at *trusselbildet* har endret seg, det andre er at de *økonomiske rammene* er strammere. Kombinasjonen av disse årsakene tvang frem en vesentlig omstilling av Forsvaret fra å være dimensjonert til å møte en invasjonstrussel til å bli et innsatsforsvar.³⁷ Omstillingen startet med nedsettelsen av Forsvarskommissjonen av 1990. I lys av utviklingen i øst skulle denne kommisjonen anbefale en videre utforming av Forsvaret. I utredningen som ble lagt frem tilrådte kommisjonen en dreining fra forsvar mot øst til å legge ”større vekt på mer generelle forsvars- og sikkerhetspolitiske forhold”.³⁸ En kunne se en viss usikkerhet i hva Forsvarets fremtidige rolle skulle være. Videre utover 90-tallet ble stadige kursendringer gjort ut i fra de gjeldende utfordringene, men ingen av reformene lyktes med å balansere kravene til Forsvaret opp i mot de økonomiske ressursene som ble gitt i statsbudsjettene.³⁹ Noe av årsaken til dette var at Norge nå måtte betale store deler av sitt eget forsvar, noe som en ikke hadde gjort etter andre verdenskrig, kombinert med reduserte forsvarsbudsjetter.⁴⁰

Resultatet ble at Forsvaret var i en strukturell krise mot slutten av 90-tallet. Det var ikke samsvar mellom krav og ressurser, og Forsvaret var heller ikke dimensjonert for de oppgavene som var nedfelt.⁴¹ En omfattende omstilling ble dermed foreslått og iverksatt av Stoltenberg I regjeringen i 2001. Disse innebar reduserte driftsutgifter med 2 milliarder kroner per år, reduisering av 5000 årsverk og en reduksjon av 2 millioner kvadratmeter bygningsmasse.⁴² Disse målene er stort sett nådd, men planen for moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008 bygger videre på dette arbeidet. Det vil derfor fortsatt være en prosess med å få et mer kostnadseffektivt forsvar. Dette kommer av at deler av Forsvaret fortsatt er dimensjonert etter mobiliseringsforsvaret fra den kalde krigen, men også fordi den forsvarsstrukturen en har i dag ikke kan finansieres innenfor dagens budsjettammer.⁴³

Det politiske signalet er at en ikke kan vente økning av forsvarsbudsjettet i kommende periode.⁴⁴ En må derfor belage seg på en fortsatt reduksjon av Forsvarets struktur. Som et

³⁷ Forsvarsdepartementet (2001): *Stortingsproposisjon. nr. 45 (2000-01) – Omleggingen av Forsvaret i perioden 2002-2005*, s. 13-14

³⁸ Norges offentlige utredninger (NOU) 1992:12: *Forsvarskommissjonen av 1990*, s. 193

³⁹ Forsvarsdepartementet (2001): *Stortingsproposisjon. nr. 45*, Op.cit., s. 10

⁴⁰ Ibid., s. 9

⁴¹ Ibid., s. 9

⁴² Forsvarsdepartementet (2004): *Stortingsproposisjon nr. 42*, Op.cit., s. 10

⁴³ Ibid., s. 13

⁴⁴ Diesen, Sverre (2006): *Foredrag ved Luftkrigsskolen 21.02.2006*

resultat av dette har Forsvarssjefen iverksatt *forsvarstudien 07* som er et fagmilitært råd til forsvarsministeren om Forsvarets utvikling i perioden 2009-2012.⁴⁵

Omstillingen var og er nødvendig siden det er et redusert fokus fra alliert side på Norges nærområder, og det norske folk ikke er villig til å opprettholde det forsvarsbudsjettet en hadde under den kalde krigen. Utfordringen for Norge er dermed å bruke sitt viktigste sikkerhetspolitiske virkemiddel slik at det skal sikre norske interesser på en best mulig måte. Man har da valgt å ta konsekvensen ved at en er avhengig av alliert hjelp i tilfelle en konflikt i våre nærområder eskalerer, ved å bidra til at NATO er en relevant aktør i internasjonal politikk. Forsvaret sin struktur er derfor utviklet i tråd med NATOs målsettinger, krav og ambisjoner. Kapasitetene til Forsvaret skal være fleksible, kunne bidra i både nasjonale og internasjonale oppgaver, være deployerbare og i minst mulig grad være overlappende til de kapasitetene NATO allerede har.⁴⁶ Med dette skal et forsvar med færre ressurser kunne møte både nasjonale og internasjonale oppgaver. Man forventer også at i en nasjonal krisesituasjon vil det nye Forsvaret kunne redusere reaksjonstiden betraktelig, siden en har en høy grad av stående styrker og i mindre grad er avhengig av mobilisering.⁴⁷

Stort sett alle oppgavene til Forsvaret er av sikkerhetspolitisk karakter. Men Forsvaret støtter også samfunnet for øvrig med drift av søk- og redningstjeneste⁴⁸, bistand ved ulykker og naturkatastrofer.⁴⁹ Slike oppgaver er ikke blant de sikkerhetspolitiske oppgavene til Forsvaret. Forsvaret er endret etter den kalde krigen med bakgrunn i et annen trusselbilde og en annen økonomisk situasjon. Den største endringen er at det ikke lenger er en direkte trussel mot Norge som er dimensjonerende, men i større grad hvilke behov alliansen og det internasjonale samfunnet har. For Norge sin del er dette en stor endring, fordi at for å verne om staten i tradisjonell forstand var det større sannsynlighet for alliert hjelp under den kalde krigen enn i dag. Man må dermed i dag kjempe om å være relevant, og Forsvaret har måttet endret seg fra å være en *importør* av sikkerhet til å bli en *eksportør* av sikkerhet.

Politiet og justisvesenet

For å beskytte nasjonen har det tradisjonelt vært slik at politiet har ansvar for å bekjempe kriminalitet og holde ro og orden i landet, og Forsvaret skal være det primære maktapparatet

⁴⁵ Forsvarsnett. *Forsvarssjefens forsvarsstudie 07*. Lastet ned 16.03.2006 fra:

http://www.mil.no/fs07/start/?jsessionid=LRPBKANWFMB3TFOUN3NCFEQ?_requestid=4074372

⁴⁶ Forsvarsdepartementet (2004): *Stortingsproposisjon nr. 42*, Op.cit., s. 53

⁴⁷ Ibid., s. 54

⁴⁸ I oppdrag fra Justisdepartementet

⁴⁹ Forsvarsdepartementet (2004): *Stortingsproposisjon nr. 42*, Op.cit., s. 46

for suverenitetshevdelse og vern mot ytre trusler.⁵⁰ I en slik sammenheng har ikke politiet hatt en særlig sikkerhetspolitisk interesse bortsett fra spionasje der PST⁵¹ har hatt ansvaret. Et endret verdensbilde har gjort at en nå kan hevde at også politiet i større grad bidrar i den sikkerhetspolitiske dimensjon.

Globaliseringen har ført til at oppgavene har sklidd mer inn i hverandre. Politiet har tatt konsekvensene av at Norge er mer synlig internasjonalt etter de militære bidragene i blant annet Afghanistan, og de har definert en økende terrortrussel mot norske leveranser på energimarkedet og petroleumsinstallasjoner.⁵² Etatens plass i sikkerhetspolitikken er både ved å være ansvarlig i tilfelle terroranslag i landet, samt å forhindre terror gjennom både politiets sikkerhetstjeneste som overvåker og gjennom andre politioppgaver. I tillegg har politiet også fått en internasjonal rolle ved at regjeringen har satt som mål å kunne stille 1 % av politistyrken til internasjonale operasjoner.⁵³

Skillet mellom krig og fred er vagere, og dermed vil skillet mellom politioppgaver og Forsvarets oppgaver også være vanskeligere å definere. At Forsvaret driver myndighetsutøvelse på vegne av justisvesenet gjennom Kystvakten og Grensevakten gjør denne gråsonen større. Det er derfor vanskeligere å si at Forsvaret skal ta seg av ytre trusler, og politiet kun de indre truslene i dag.

Politiet og Forsvaret samarbeider også i enkelte tilfeller ved terror. Samarbeidet har som grunnleggende forutsetning at Forsvaret kan bidra der politiets ressurser ikke strekker til, og i de situasjoner en kan forvente at terroranslaget er en sikkerhetspolitisk situasjon.⁵⁴ I øvrige tilfeller er dette en oppgave for politiet alene.⁵⁵ Forsvaret opprettet i 1978 Forsvarets spesialkommando (FSK) som skal bistå Politiet ved terroranslag offshore. Denne enheten har også en sekundæroppgave i å bistå mot terroranslag på land.⁵⁶

Dette viser at politiet også har innrettet seg etter et endret verdensbilde, og en ser samtidig at skillelinjene mellom bekjempelse av nasjonal kriminalitet og suverenitetshevdelse har blitt vagere, og viktigheten av samarbeid mellom Forsvaret og politietaten øker.

⁵⁰ Justis- og Politidepartementet (2005): *Stortingsmelding 42 (2004-2005) – Politiets rolle og oppgaver*, s. 96

⁵¹ Politiets sikkerhetstjeneste. Tidligere Politiets overvåkningstjeneste (POT)

⁵² Justis- og Politidepartementet (2005): *Stortingsmelding 42*, Op.cit., s. 21-22

⁵³ Ibid., s. 85

⁵⁴ Forsvarsdepartementet (2004): *Stortingsproposisjon nr. 42*, Op.cit., s. 55

⁵⁵ I hvilken grad Forsvaret deltar er nedfelt i kgl.res fra 28. februar 2003.

⁵⁶ Justis- og Politidepartementet (2005): *Stortingsmelding 42*, Op.cit., s. 97

Utenrikspolitikk

Det kan hevdes at ettersom sikkerhetspolitikken er en del av utenrikspolitikken, så vil utenrikspolitikk kunne brukes som et sikkerhetspolitisk virkemiddel. Eksempelvis kan Norges sikkerhet styrkes gjennom multilaterale avtaler som forhandles frem gjennom utenrikspolitiske kanaler. For at det skal kunne kalles et sikkerhetspolitisk virkemiddel må dette være situasjoner der presset mot nasjonale interesser avtar som en følge av en avtale med en annen stat.

Innen utenrikspolitikken har Stoltenberg II regjeringen nedfelt fire mål:

- *en helhetlig nordområdestrategi, en mer offensiv Europapolitikk*
- *styrke Norges innsats som fredsnasjon*
- *arbeide aktivt for global rettferdighet og en sosial og bærekraftig globalisering*
- *videreutvikle FN og folkeretten som forpliktende avtaleverk for alle nasjoner.*⁵⁷

Arbeidet med en helhetlig nordområdestrategi er påbegynt gjennom Stortingsmelding nr. 30 – *Muligheter og utfordringer i nord* som er et ledd i klargjøring av Regjeringens politikk i nordområdene. Videre er Norge medlem av flere samarbeid, der *Barentssamarbeidet* og *Arktisk Råd* er blant de to viktigste. Innen disse organisasjonene drøftes blant annet spørsmål innen miljø, industri, energi, ressursforvaltning, helse, utdanning, kultur og klimaendringer.⁵⁸

I et sikkerhetspolitisk lys er ikke nødvendigvis disse sakene isolert sett av avgjørende betydning. Men slike organisasjoner kan løse spørsmål på et lavere nivå før det eskalerer til en konfliktsituasjon med økt prestisje. I tillegg har EU opprettet *EUs nordlige dimensjon* (ND)⁵⁹, selv om Norge ikke er EU-medlem vil Norge bidra til at ND blir relevant slik at nordområdene blir tatt med i EUs plan for områder med særlige behov.⁶⁰

Videre av Stoltenberg II regjeringens mål vil både EU og FN være av stor betydning for å fremme sikkerhetspolitiske og utenrikspolitiske spørsmål. Et Norge utenfor EU skaper flere utfordringer for Norge, men et tett samarbeid vil likevel kunne bidra til å løse sikkerhetspolitiske spørsmål. FN har hatt og vil ha en nøkkelrolle innen samarbeid mellom stater.⁶¹ Også FNs rolle avhenger av at de fortsatt kan være relevant, og de har utvidet sitt

⁵⁷ Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet (2005): *Soria Moria-erklæringen*. Lastet ned 15.03.2006 fra http://odin.dep.no/smk/norsk/regjeringen/om_regjeringen/001001-990342/hov001-bn.html

⁵⁸ Utenriksdepartementet (2005): *Stortingsmelding nr. 30 – Muligheter og utfordringer i nord (2004-2005)*, s. 29-30

⁵⁹ ND er i den senere tid blitt integrert i EUs regionale samarbeid

⁶⁰ Utenriksdepartementet (2005): *Stortingsmelding nr. 30*, Op.cit., s. 31

⁶¹ Forsvarsdepartementet (2004): *Stortingsproposisjon nr. 42*, Op.cit., s. 25

konsept for fredsoperasjoner.⁶² Regjeringen sier klart gjennom sine utenrikspolitiske målsetninger at de vil følge denne utviklingen.

Et viktig ledd for Norge i utenrikspolitiske og sikkerhetspolitiske spørsmål er alliansepolitikken, Norges forhold til NATO har vært førende for norske sikkerhetspolitiske mål og virkemidler både under den kalde krigen og i dag.⁶³ Erkjennelsen av at Norge er et så lite land at en ikke kan forsvare seg mot større trusler, ligger fortsatt til grunn i dag som under den kalde krigen. Dagens utfordring er derimot å få en organisasjon som ble grunnlagt på grunn av trusselen fra øst til å være relevant når denne trusselen er borte.

Norge baserer seg på en kombinasjon av *samarbeid og sikkerhet*. Samarbeid gjennom organisasjoner eller gjennom direkte avtaler med andre stater, og sikkerhet gjennom bidrag til den kollektive sikkerheten gjennom FN og NATO. At utenrikspolitikk og sikkerhetspolitikk henger nøye sammen er ikke bestridt. Tradisjonelt sett så har sikkerhetspolitikken vært en del av utenrikspolitikken, men i noen tilfeller kan sikkerhetspolitiske utfordringer løses gjennom utenrikspolitikk.

Ut i fra dette kan en hevde at utenrikspolitikk kan være et sikkerhetspolitisk virkemiddel.

3.6 Oppsummering

Dagens sikkerhetspolitiske mål er definert noe annerledes enn under den kalde krigen. Likevel kan disse endringene spores i hovedsak fra globale forskjeller, og i mindre grad av nasjonale endringer.

De sikkerhetspolitiske utfordringene i dag er knyttet til flere mulige konfliktsituasjoner. Samtidig så er disse konfliktene ikke nødvendigvis av en slik natur at det er sannsynlig med en total krig. Dette er en vesentlig endring fra den situasjonen en hadde under den kalde krigen.

Dagens sikkerhetspolitiske virkemidler kan nok være flere, men tre sentrale er tatt frem her. Forsvaret har tradisjonelt vært det mest sentrale sikkerhetspolitiske virkemidlet og har gjennomgått store endringer, primært for å møte krav om økt internasjonal deltagelse. Som en følge av et endret trusselbilde har politiet, som har en viktig rolle innen bekjempelse av terror, fått større fokus i dag. Utenrikspolitikken har som oppgave å regulere forholdet mellom Norge og andre stater og organisasjoner, og har dermed en sikkerhetspolitisk dimensjon. Dermed er sikkerhetspolitikken en syntese mellom utenrikspolitikk, forsvarspolitikk og

⁶² Ibid., s. 25

⁶³ Ibid., s. 25

justispolitikk. Denne syntesen er mer sammensatt i dag enn under den kalde krigen da norsk sikkerhet i hovedsak ble fremmet gjennom utenrikspolitikk og forsvarspolitikk.

4 Nordområdene

4.1 Innledning

Under den kalde krigen var nordområdene som vi har sett et spent område. Grensen mellom NATO og Warsawapakten satte områdene i et internasjonalt perspektiv. Den spente situasjonen førte selvsagt til at Norge levde i frykten for et storangrep, men likevel innebar situasjonen noe positivt. Man kan hevde at for Norge så la den kalde krigen lokk på flere potensielle konflikter, med bakgrunn i at andre land ikke ville risikere en storkrig. Man tok heller ikke sjansen på at NATO-alliansen kunne svekkes ved interne uenigheter, og med stor sannsynlighet har det ført til en del norske krav som gikk i gjennom før ikke hadde blitt godtatt i dag. Eksempelvis gjelder dette utvidelsen av norske havområder som ble akseptert under den kalde krigen, men i dag ligger nettopp dette området åpent for konflikter.

Avviklingen av kald krig fjernet det sikkerhetspolitiske fokuset på nordområdene. Blikket ble flyttet fra nord mot sør, og de internasjonale operasjonene ble mer vektlagt. I nord ønsket man å ha et fredelig, økonomisk og kulturelt samarbeid, og dette var forutsetningen til at blant annet Barentsrådet ble opprettet.

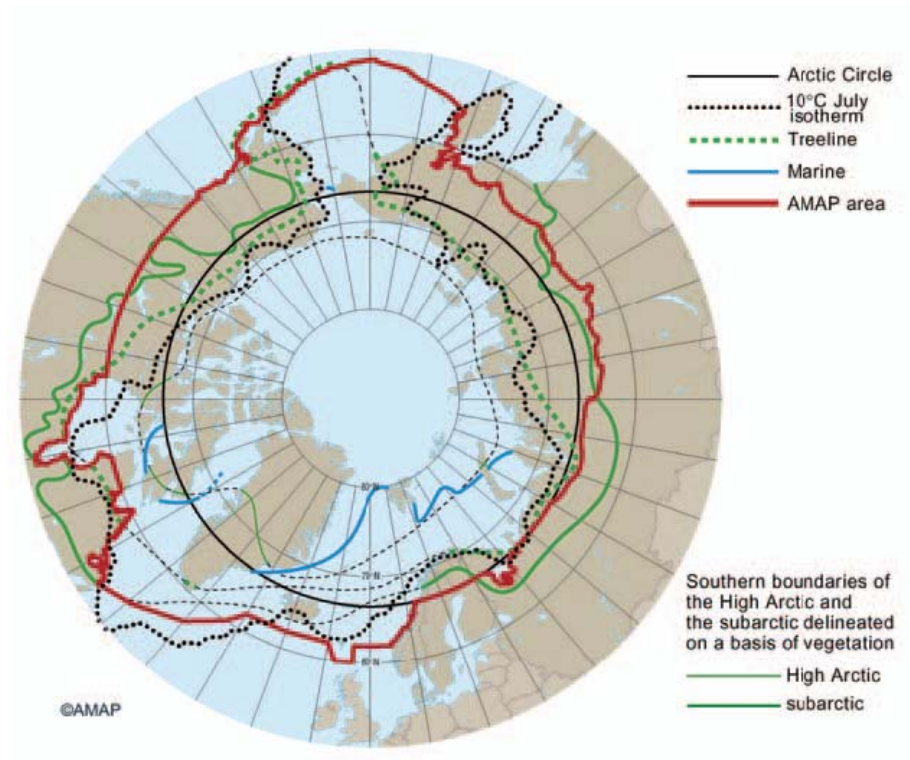
Frafallet av den gamle trusselen har også ført til at Norge i dag har mindre ryggdekning for sin nordområdepolitikk. Både fordi fokuset har vært borte fra områdene en stund, men også fordi omstridte norske vedtak fra den kalde krigen nå er åpnere for konflikter med andre stater enn tidligere. De siste årene har fokuset igjen blitt vendt mot nordområdene, nå på grunn av mulighetene for et stabilt leveranseområde av petroleum, samt de store fiskeressursene.⁶⁴

4.2 Geografisk avgrensning av nordområdene

Regjeringen nedsatte i 2003 et ekspertutvalg som skulle se på utfordringer og muligheter i nordområdene. Denne utredningen ble grunnlaget for Stortingsmelding nr. 30 (2004-05), også kalt "nordområdemeldingen". Denne oppgaven bygger på de samme avgrensningene for nordområdet som dette utvalget brukte. Nordområdet er det sirkumpolare Arktis, inkludert Barentsregionen og Barentshavsområdet.⁶⁵

⁶⁴ Norges Offentlige Utredninger (NOU) 2003:32: *Mot nord!*. Oslo: Statens Forvaltningstjeneste, s. 83

⁶⁵ *Ibid.*, s. 21

Figur 4-1 Arktis⁶⁶

Figur 4-2: Barentsregionen⁶⁷

⁶⁶ Arctic Monitoring and Assessment Programme: lastet ned 18.01.06 fra <http://www.amap.no>

⁶⁷ The Barents Euro-Arctic Region: lastet ned 18.01.06 fra <http://www.beac.st/default.asp?id=217>

4.3 Utfordringer i nordområdene

Nordområdene levde lenge i et politisk vakuum etter den kalde krigen. I dag begynner både Norge og andre land igjen å se på mulighetene i disse områdene. I Stortingsmelding nr. 30 – *Muligheter og utfordringer i nord*⁶⁸, presenteres både nasjonale og sikkerhetspolitiske utfordringer. Disse utfordringene omhandler blant annet petroleumsutvinning, forholdet til Russland, omstridte havområder, miljø, utnyttelse av ressurser til vekst i Nord-Norge og forholdene på Svalbard. Forsvarets høgskoleforenings skriftserie ser i sin studie *Utfordringer i Barentshavområdet*⁶⁹ blant annet på NATOs forhold til området, næringsinteresser, Russlands utvikling og militærstrategiske forhold. I tillegg har en de siste årene hatt en økende debatt i media rundt norsk nordområdepolitikk, og flere har presentert hvilke utfordringer en kan tenke seg og ikke minst hvordan en bør løse disse utfordringene. Stortingsmelding 30 - *Muligheter og utfordringer i nord*, bakgrunnsdokumentet NOU 2003:32 – *Mot nord!*⁷⁰ og miljøverndepartementets Stortingsmelding 12 (2001-02) – *Rent og rikt hav*⁷¹, samt debatten i Forsvaret og samfunnet for øvrig har gjort at jeg har kategorisert utfordringene i fire poster. Disse fire er *territorielle interesser, næringsressurser, strategiske forhold og miljø*.

4.3.1 Territorielle interesser

Den første paragrafen i grunnloven sier at: ”Kongeriget Norge er et frit, selvstendig, udeleligt og uafhængeligt Rige. (...)”. Dette vil si at å forsvare Norges territorium er et av de grunnleggende oppgaver for det norske folk. Med territorium mener en både land-, sjø- og luftterritorium som er under statens besittelse. Den største utfordringen for Norge i så henseende er de enorme havområdene, nesten 2 millioner kvadratkilometer som er seks ganger større enn landterritoriet.⁷² Utvidelsen av det norske territoriet startet allerede på 1960-tallet med en utvidelse av fiskerigrensen fra 4 til 12 nm⁷³ fra land. I 1977 hadde Norge etablert en 200 nm økonomisk sone rundt fastlandet, en fiskerivernsone rundt Svalbard senere samme år og en fiskerisone rundt Jan Mayen i 1980. Dette førte til at en kunne kontrollere fiskeressursene i området, og ha kontroll på sokkelen. Dette ”havnåmet” som gjorde at internasjonale farvann ble nasjonale ble nedfelt i Havrettstraktaten i 1982.⁷⁴ Det er ubestridt

⁶⁸ Utenriksdepartementet (2005): *Stortingsmelding nr. 30*, Op.cit., s. 6-7

⁶⁹ Forsvarets Høgskoleforening (2005): *Utfordringer i Barentshavsområdet*. Studieutvalgets skriftserie 1/2005, s.45-50

⁷⁰ Norges Offentlige Utredninger (NOU) 2003:32, Op.cit., s. 25

⁷¹ Miljøverndepartementet (2002): *Stortingsmelding nr. 12*, Op.cit., kap. 2 og 3

⁷² Bingen, Jon (2003): *Norges nye strategiske situasjon*. Oslo: Litografia AS, s. 91

⁷³ Nm – nautisk mil (1 nm = 1852 meter)

⁷⁴ Tamnes, Rolf (1997): *Oljealder 1965-1995*. Oslo: Universitetsforlaget AS, s. 279-280

at Norge har en økonomisk sone rundt Norge og en fiskerisone rundt Jan Mayen. Mer omstridt er fiskevernsonen rundt Svalbard, samt delelinjen mellom Norge og Russland i Barentshavet. Striden rundt fiskevernsonen rundt Svalbard er i hovedsak rundt fordeling av fisk, og vil bli diskutert i neste kapittel.

Norge og Russland er uenige om sonene i Barentshavet skal deles etter midtlinjeprinsippet eller sektorlinjeprinsippet.⁷⁵ Men begge landene er derimot enige om å avvente petroleumsrelatert aktivitet i det omstridte området.⁷⁶ Uenigheten om delingen har vært oppe til flere forhandlinger, og man må se tvisten i lys av forholdet mellom Russland og Norge. Det er to vinklinger på forholdet mellom Norge og Russland, den ene er det direkte forholdet mellom statene, og det andre er det indirekte forholdet mellom Russland og vesten. Det sistnevnte forholdet var mest fremtredende under den kalde krigen, men man kan i dag hevde at dette forholdet er underordnet den direkte kommunikasjonen mellom Norge og Russland.⁷⁷ Dagens utvikling kan derfor sies å være mer ugunstig for Norge som en småstat opp i mot Russlands stormaktsposisjon. Derfor kan en videre kunne hevde at utviklingen i det omstridte området er avhengig av hvor hardt Russland ønsker å presse Norge. Dette igjen avhenger av hvilken vei Russland utvikler seg de kommende årene. Russland gikk gjennom store omveltninger etter oppløsningen av Sovjetunionen, rollen som supermakt forsvant og landet ble ført ut i en internasjonal isolasjon på 1990-tallet. Da Putin ble statsminister, og senere president, begynte en opprydding og styrking av statens makt. Mange hevder at dette har ført til et Russland som er tilbake i et autoritært styre, men mange områder peker på det motsatte, som at det avholdes jevnlig valg og en liberalisering av økonomien som gir russerne en større grad av frihet enn tidligere.⁷⁸ Et sterkere Russland med en liberal økonomi gir både utfordringer og muligheter for Norge. Utfordringer ved at Russland fortsatt er en stormakt og har følgelig større muligheter til å endre internasjonale forhold enn småstaten Norge. Samtidig muligheter fordi liberaliseringen gjør at det er enklere å inngå bilaterale avtaler, og fordi Russland vil være involvert i flere avtaler til verdenssamfunnet for øvrig. Dette gjør at mulighetene til forhandlinger med Russland om eksempelvis soneinndelingen i Barentshavet avhenger i stor grad av Russlands utvikling.⁷⁹

De territorielle interessene til Norge er dermed forholdsvis stabile, det er i stor grad enighet om hvilke områder Norge råder over. Likevel er det spesielt to områder som kan skape

⁷⁵ Tamnes, Op.cit., s. 292

⁷⁶ Utenriksdepartementet (2005): *Stortingsmelding nr. 30*, Op.cit., s. 22

⁷⁷ Åtlnad, Kristian et. al (2005): *Hvor går Russland?* Oslo: Abstrakt Forlag, s. 21

⁷⁸ Ibid., s. 44-45

⁷⁹ Utenriksdepartementet (2005): *Stortingsmelding nr. 30*, Op.cit., s. 7

konflikter for Norge, det ene er jurisdiksjonen i fiskevernsonen rundt Svalbard, som oppgaven skal diskutere i neste kapittel, og det andre er delelinjen i Barentshavet mellom Norge og Russland.

4.3.2 Næringsressurser

De enorme næringsressursene i nordområdene er grunnlaget for både Norges og flere andre lands interesse i nordområdene. Det vanskelige klimaet og de store avstandene innbyr til få andre fristelser, og har sannsynligvis vært en viktig bidragsyter til at Norge frem til nå ikke har møtt flere konflikter.

4.3.2.1 Petroleum

Av næringsressurser er petroleum, både flytende og i gassform, den viktigste for Norge. Det norske oljeeventyret startet sent på 60-tallet og har satt Norge i et heldig utgangspunkt. Petroleumsvirksomheten har innvirkning på både innenriks- og utenrikspolitiske spørsmål, og vil fortsatt være bærebjelken i norsk økonomi da det ventes at 25 % av verdens uoppdagede petroleumsressurser ligger i Arktis.⁸⁰ I dag henter Norge mesteparten av sine petroleumsressurser fra områder sør for nordområdene, men om 25 år ventes det at det er Barentshavsområdet som spiller hovedrollen i norsk petroleumsindustri.⁸¹ Verdens avhengighet av petroleum gjør området til et attraktivt område både for Norge og for Russland. Russerne er i gang med utvinning fra flere store felt, men mangler teknologi for å få en effektiv offshorevirksomhet.⁸² Russland er under utvikling og de trenger all den økonomiske gevinst de kan hente ut i nordområdene. I tillegg er flere andre land også avhengig av sikre og stabile leveranser fra nordområdene, og Norge er i dag den nest største gassleverandøren innen EU.⁸³

De norske båndene til USA har vært sterke hele perioden etter andre verdenskrig. Som seierherre og eneste gjenlevende supermakt vil USA ha stor innflytelse på Norge. Med 40 % av verdens forsvarsbudsjetter og 25 % av verdens samlede vareproduksjon, er USA sterkere enn noen stat noensinne har vært.⁸⁴ Denne posisjonen kombinert med Bush-administrasjonens utenrikspolitiske grunnfilosofi har endret amerikansk utenrikspolitikk fra i stor grad å være multilateralistisk⁸⁵ til å bli mer og mer unilateralistisk⁸⁶. Dette begrunnes i at USA i større

⁸⁰ Lodgaard, Op.cit., s.1

⁸¹ Forsvarets Høgskoleforening, Op.cit., s.33

⁸² Norges Offentlige Utredninger (NOU) 2003:32, Op.cit., s. 48

⁸³ Gahr Støre, Jonas (2005): *Foredrag ved Institut Francais des relations internationales 24.11.2005*, lastet ned 20.02.06 fra http://odin.dep.no/ud/norsk/aktuelt/taler/minister_a/032191-090019/dok-bn.html

⁸⁴ Melby, Svein (2002): *Hegemonens hamskifte*. Oslo: NUPI, s. 6

⁸⁵ Multilateralisme – politiske mål nås gjennom internasjonal samhandling, sekundært gjennom nasjonale virkemidler

grad enn før bruker nasjonale virkemidler i globale spørsmål og i mindre grad internasjonale ordninger.⁸⁷

I dag kommer store deler av petroleumsimporten fra ustabile områder i verden der motviljen mot amerikanerne til tider er stor.⁸⁸ Dette gjør at de ser etter alternative stabile leverandører. Dette er nødvendigvis ikke bare norske områder, men kan også være gjennom å utvide dagens samarbeid med Russland. USAs dreining mot en unilateralistisk politikk kan gjøre seg utslag i at de prioriterer den nasjonen som kan levere mest olje til en best mulig pris, fremfor å handle med nasjoner de tradisjonelt har samarbeidet med. Et samarbeid mellom USA og Russland vil kunne føre til utfordringer for norske interesser i nordområdene, da en kan miste den støtten en tradisjonelt har hatt fra USA og andre vestlige land i fordelingen av petroleumsrike områder som i dag er omstridt. Det vil altså være en sikkerhetspolitisk utfordring hvis Norge overvurderer sin støtte i USA.

En annen utfordring i en globalisert verden er ikke-statlige aktører som utøver politisk press gjennom terror. For å vite om en aksjon er terrorisme eller om det er kriminalitet må en vite motivet bak den. I et forenklet syn kan en si at hvis motivasjonen er å fremtvinge et politisk budskap er det terrorisme, er derimot hensikten økonomiske interesser kategoriseres det som kriminalitet.⁸⁹

Terrorisme er fortsatt et mye brukt virkemiddel, og kanskje mer synlig i dag enn under den kalde krigen. Endringen i dagens terrorisme er at det i dag består i større grad av subnasjonale grupper fra den muslimske verden. Disse gruppene føler sine verdier og religion truet av den vestlige verdens styre.⁹⁰ Situasjonen forsterkes ved konfliktene i Midtøsten, og kanskje spesielt med den store vestlige tilstedeværelsen i Irak og Afghanistan. For Norge sin del øker sannsynligheten for terroranslag ved at Norge deltar i internasjonale operasjoner.⁹¹

Skal en terroraksjon ha en hensikt må en oppnå en viss publisitet rundt aksjonen. I nordområdene kan en tenke seg at petroleumsinstallasjoner kan bli terrormål.⁹² Dette fordi et anslag mot en slik installasjon vil sannsynligvis skape store ringvirkninger. Inntrykket av en stabil leverandør kan få alvorlige skader. I tillegg kan et anslag øke i sannsynlighet fordi mottakerne av petroleum i flere tilfeller også deltar i konfliktene i Irak og Afghanistan, og ved

⁸⁶ Unilateralisme – politiske mål nås primært gjennom nasjonale virkemidler, vil kunne samarbeide med andre hvis dette tjener egne interesser.

⁸⁷ Melby, Op.cit., s. 9

⁸⁸ Bush, George W (2006): *The State of the Union, tale i det Hvite Hus 31.01.2006*. Lastet ned 13.02.2006 fra <http://www.whitehouse.gov/stateoftheunion/2006/index.html>

⁸⁹ Windheim, Op.cit., s. 1

⁹⁰ Justis- og Politidepartementet (2005): *Stortingsmelding 42, Op.cit.*, s. 20

⁹¹ Ibid., s. 96

⁹² Norges Offentlige Utredninger (NOU) 2003:32, Op.cit., s. 83

å ramme norske petroleumsinstallasjoner rammer en både norsk og flere europeiske lands økonomi.

I januar 2006 trykket et norsk og et dansk magasin karikaturtegninger av den muslimske profeten Muhammed, noe som utløste demonstrasjoner og ødeleggelse av flere norske og danske ambassader i flere muslimske land. Denne og lignende hendelser kan en også hevde øker sannsynligheten for anslag mot norske interesser også i nordområdene.

En kan oppsummere utfordringene innen petroleum som at en utvikling av et amerikansk og russisk samarbeid kan føre til at norsk støtte i forbindelse med fordeling av områder og ressurser marginaliseres. Videre vil et økt politisk fokus på nordområdene også innebære en trussel fra ikke-statlige aktører.

4.3.2.2 Fisk

Fiske er også en viktig næringsressurs for Norge. I 2004 ble det eksportert fisk og fiskeprodukt for 28,2 milliarder kroner.⁹³ Barentshavet er spesielt gunstig for fiske ettersom det består av flere grunne havområder. Det har vært et problem med for høy beskatningsgrad i området, og man har brukt regulering av kvoter for å sikre fiskebestanden. Det politiske presset i forbindelse med fordeling av kvoter til EU og Russland har vært stort.⁹⁴ En følge av dette har vært at Kystvakten i samarbeid med Fiskeridirektoratet har avdekt omfattende ulovlig fiske i norske områder. I 2005 anslo man at 100 000 tonn fisk til en verdi av 1 milliard kroner har blitt ulovlig fisket.⁹⁵ Det vil derfor være en av hovedutfordringene å overvåke og kontrollere at de kvotene som er gitt blir fulgt, og videre hindre ulovlig fiske.⁹⁶

Som tidligere nevnt har Norge enorme områder som er ubestridt norske, og andre områder som er uavklart. På Svalbard er utfordringen at selv om Norge fikk retten til å råde over øyene gjennom Svalbardtraktaten i 1920, ga traktaten også noen føringer. Alle signatarlandene kunne drive næringsutvinning på øya, og det skulle være svært begrenset militær tilstedeværelse.⁹⁷ Primært er det Russland og Norge som har vært tilstede på Svalbard og begge nasjoner har utvinnet kull. Denne driften har nok ikke gitt noe særlig økonomisk

⁹³ Stortinget: *Trontalen under åpningen av det 150. Storting 11.10.2005*. Lastet ned 18.01.06 fra http://www.stortinget.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/usr/www/stortinget/stid/2005/si051011.html&emne=%c5pning+av+det+150&sesjon=*&tin g=stidn+stidg+otidn+otidg+ltidn+ltidg&

⁹⁴ Forsvarets Høgskoleforening, Op.cit., s.32

⁹⁵ Brennpunkt. *Oppdrag Elektron*, NRK 17.01.2006

⁹⁶ Utenriksdepartementet (2005): *Stortingsmelding nr. 30*, Op.cit., s. 14

⁹⁷ Tamnes, Op.cit., 258-259

avkastning, men er viktig for å vise sin tilstedeværelse og for å kontrollere at ingen andre bryter traktaten. Rundt Svalbard er det et territorialfarvann på 12 nm. Dette farvannet er man også enig om har de samme føringer som selve Svalbard. Uenighetene er rundt området fra 12 nm til 200 nm fra øyene. Her hevder Norge at det er norsk farvann, og at en kan utøve den samme jurisdiksjonen her som i den norsk økonomiske sonen rundt fastlands-Norge.⁹⁸ De fleste andre land er uenige i dette og mener at dette farvannet også skal være underlagt de samme føringene som Svalbardtraktaten.⁹⁹ Norge hevder også høyhetsrett over sokkelen som strekker seg 350 nm fra grunnlinjen eller 100 mil ut fra en dybde på 2500 meter i henhold til havretten fra 70-årene, som dermed vil si at sokkelen ved Svalbard er en del av fastlandssokkelen.¹⁰⁰ Uenighetene rundt dette området kan blant annet få store konsekvenser for norske interesser i nordområdene, og spesielt har Russland og Island bestridt Norges rett i fiskevernsonen.¹⁰¹

Båter som bryter kvotestemmelsene er kriminelle og skal tas hånd om av Kystvakten. Kriminalitet er vanligvis nasjonalt anliggende, men i et sikkerhetspolitisk perspektiv kan kriminalitet føre til konflikter mellom nasjoner. Slik som når flere land er uenige om hvilke lover og regler som gjelder i et område så vil det være en spire til en internasjonal konflikt. Slike tilfeller kan være som "torskekrigen" på 90-tallet med Island, og "Elektron-saken" høsten 2005 med Russland, der en russisk tråler nektet å bli innbrakt etter ulovlig fiske i fiskevernsonen rundt Svalbard, og satte i stedet kursen for Murmansk. Torskekrigen på 90-tallet oppsto da Island fattet stor interesse for fiske rundt Svalbard, særlig etter at de opplevde en stor økonomisk krise og måtte satse på fjernfiske. Islenderne satset da på fiske i fiskevernsonen rundt Svalbard, og tvang Norge til å ta stilling til norsk jurisdiksjon i området. Den utløsende faktoren var nok da Kystvaktskipen Senja skjøt to kaldgranater mot en islandsk tråler som hadde opptrådt truende mot Kystvaktens inspektører. Dette endte i første omgang med at tråleren ble brakt til Tromsø, og mannskapet ble stilt for retten.¹⁰² Etter dette startet et omfattende politisk spill som bygger på at det islandske fiskebåtredernes landsforbund (LIU) har stor innvirkning på islandsk politikk, og det er regnet som politisk selvmord å gå i mot LIU.¹⁰³ Konflikten førte til forhandlinger mellom Norge og Island der det ble fremsatt krav om å avgi kvoter til islandske trålere. Hvis ikke Norge ga etter for kravene ville konflikten bli dratt inn for Haag-domstolen. Island fikk kvoter gjennom Smutthullavtalen i 1999, men har i

⁹⁸ Utenriksdepartementet (2005): *Stortingsmelding nr. 30*, Op.cit., s. 23

⁹⁹ Kristensen, Yngve (2005): *Torsk, "pirater" og kalde granater*. Oslo: IFS s. 6

¹⁰⁰ Tannes, Op.cit., s. 280

¹⁰¹ Utenriksdepartementet (2005): *Stortingsmelding nr. 30*, Op.cit., s. 23

¹⁰² Kristensen, Op.cit., s. 5

¹⁰³ Ibid., s. 17

den senere tid krevd flere kvoter i området. Konflikten kan løses ved at Haag-domstolen fatter en dom. Årsaken til at Island ikke har stevnet Norge inn kan være at også de har en del å tape selv om de vinner rettsaken. Dette fordi at hvis Island vinner frem vil alle signatarmaktene til Svalbardtraktaten ha like stor rett til å fiske der, dette kan føre til mindre kvote til Island enn de har i dag og faren for overbeskatning vil øke kraftig.¹⁰⁴ Likevel er det Norge som har mest å tape på en rettssak, og det er derfor et viktig pressmiddel for Island å true med Haag-domstolen. Den senere tid har også andre nasjoner uttrykt sin misnøye med norsk håndhevelse av i fiskevernsonen. Blant annet Spania har protestert mot Norges krav, og har varslet at de vil se på mulighetene for å prøve saken for Haag-domstolen.

Et norsk tap i retten vil få store følger for den norske ressurstilgangen i nordområdene, og kan dermed være en sikkerhetspolitisk utfordring. Det er nok en lang vei å gå hvis overfiske skal kategoriseres som sikkerhetspolitikk, men som historien har vist har det omstridte området rundt Svalbard gjort at spørsmålet har blitt reist på regjeringnivå. Inntil jurisdiksjonen er avklart internasjonalt må en kunne regne med at også flere slike tilfeller vil finne sted.

Selv om de viktigste næringsressursene i nordområdene antas å være petroleum og fiske, er det også interesse for å se på andre energiformer som vindmøller, pelletsutvinning fra havbunnen, bølgekraftverk og kulldrift.¹⁰⁵ Disse områdene kan være med å dra nytte av en oppblomstring av industri i nordområdene på grunn av petroleum og fiske, men kan vanskelig hevdes å ha en sikkerhetspolitisk dimensjon alene.

Innen fiske er utfordringen med å overvåke og kontrollere beskatningsgraden viktig for å sikre norsk troverdighet i nordområdene. Denne troverdigheten er med på å underbygge norske krav som er spesielt omstridt i forbindelse med jurisdiksjonen rundt Svalbard. Mister Norge denne jurisdiksjonen vil fiskevernsonen være åpent for fiske for alle signatarlandene. Dette vil få store konsekvenser for norsk inntekt, og det vil være en overhengende fare for overbeskatning.

4.3.3 Strategiske forhold

Under den kalde krigen spilte Norges geografiske beliggenhet en avgjørende rolle i internasjonal politikk, både på godt og vondt. Beliggenheten satte rammebetingelsene for sikkerhetspolitikken, og var på mange måter overskyggende de fleste andre faktorer. Selv om Sovjetunionen er borte og kald krig er over kan en fortsatt hevde at de strategiske forholdene i nord vil spille en viktig sikkerhetspolitisk rolle av flere årsaker.

¹⁰⁴ Ibid., s. 20-22

¹⁰⁵ Forsvarets Høgskoleforening, Op.cit., s.36

For det første er Russland avhengig av en sjørute vestover. Etter hvert som oljeutvinningen øker, vil viktigheten av å få omsatt oljen også øke. I tillegg har Russland mistet flere av de viktige havnene som tilhørte Sovjetunionen i de baltiske landene, dette gjør at de må fokusere mer på havnene i nord.¹⁰⁶ Nordflåten er den viktigste av de fire russiske flåtene, og ved en krisesituasjon enten i nordområdene eller andre steder er de avhengig av å seile ut Nordflåten fra basene på Kola.¹⁰⁷

For det andre vil de strategiske atomstyrkene gjøre området sentralt for både Russland og nabolandene.¹⁰⁸ En så stor trussel vil nærmest automatisk gjøre at området er strategisk viktig, både for den som innehar kapasiteten, men også blant de som kan nås av denne trusselen.

For det tredje gjør ansamlingen av russiske militære kapasiteter området interessant innen etterretning både for Norge og andre nasjoner. NATO har lenge tonet ned den strategiske betydningen av nordområdene, likevel gjør disse kapasitetene og usikkerheten rundt Russlands utvikling å følge utviklingen i Russland.¹⁰⁹ Norge har spilt en viktig rolle i å overvåke russiske bevegelser i mange tiår. Dette oppdraget vil nok fortsette, og vil være viktig for USA. I lys av dette vil nordområdene spille en vesentlig rolle i etterretningsøymed.

For det fjerde vil alle næringsinteressene i nordområdene føre til at området er viktig for mange andre stater.¹¹⁰ En ansamling av ressurser på et område vil føre til at mange ønsker å ha en del av godene. I en startfase der utfordringene er mange og gevinsten av utvinningen er liten, vil sannsynligvis interessen også være moderat. Men hvis nordområdene viser seg å ha like store ressurser som prognosene tilsier, så må en vente at interessen også øker. Denne interessen kan akselereres ved at nordområdene er mer stabilt enn andre oljerike områder som eksempelvis Midtøsten.

En kan altså si at området er strategisk viktig av flere forhold; Russlands avhengighet av en sjørute vestover, de strategiske atomstyrkene på Kola, etterretning og næringsinteresser. Spesielt for USA er det interessant å følge russernes utvikling, særlig fordi de er avhengig å øke dagens oljeimport. På den ene siden kan den amerikanske unilateralistiske utviklingen innen utenrikspolitikk kan føre til at Norge kan vente at USA kan utvide samarbeidet med Russland om olje og gass. På den andre siden kan norsk etterretning gjøre at USA vil videreføre samarbeidet med Norge, og dermed få amerikansk støtte til norske syn.

¹⁰⁶ Norges Offentlige Utredninger (NOU) 2003:32, Op.cit., s. 27

¹⁰⁷ Ibid., s. 85

¹⁰⁸ Forsvarets Høgskoleforening, Op.cit., s.45

¹⁰⁹ Norges Offentlige Utredninger (NOU) 2003:32, Op.cit., s. 85

¹¹⁰ Ibid., s. 25

For Norge sin del vil dette si at en må være oppmerksom på et økt internasjonal fokus i tilfelle prognosene for petroleumsdriften slår til. I tillegg vil det være viktig for Norge å følge Russlands utvikling både gjennom åpne kilder og gjennom etterretning.

4.3.4 Miljø

Utvinningen av de store næringsressurser kommer til å gjøre at det er mange aktører i nordområdene, uansett hvem som til slutt får råderetten over de bestridte områdene. I tillegg har området vært i sentrum for store deler av Sovjetunionens opprusting under den kalde krigen, og det er fortsatt store militære ressurser igjen i nordområdene.¹¹¹ Ulempen med alle disse faktorene er at det alltid vil være en mulighet for ulykker. Slike ulykker kan være olje-, gass- eller atomrelaterte, eller kan komme av andre miljøfarlige utslipp. Hvis noe slikt skjer vil det med stor sannsynlighet også ramme Norge. I nordområdene gjør klimatiske forhold det vanskeligere å begrense omfanget av et utslipp, og et større uhell kan føre til store økonomiske tap for fiskerinæringen, både de som driver til havs og fiskeoppdrettsanlegg langs kysten. Norsk fisk har hatt rykte på seg for å være blant de reneste og beste i verden, og et slikt inntrykk vil kunne få alvorlige skader hvis nordområdene blir offer for en miljøkatastrofe. Videre vil en ulykke kunne hemme eller stanse petroleumsutvinningen som vil påvirke de stabile leveransene til mottakerne. Den økte transportmengden fra Russland i området er også blitt en vesentlig bekymring fordi området er værhardt, og slepe- og oljevernressursene er begrenset.¹¹²

Alle disse momentene gjør at miljøvern har blitt en sikkerhetspolitisk variabel. Uavhengig av hvem som opererer i området er det Norge og Russland som sannsynligvis blir skadelidende av en miljøkatastrofe. Ut i fra dette jobber Norge med å stå frem som en troverdig aktør som tar ansvar for miljøet.¹¹³ Det er nok noe på grunn av at en ønsker å forhindre det internasjonale samfunn fra å overlate ressursene og kontrollen til andre nasjoner enn Norge, men også i stor grad fordi en vil beholde den norske kysten og nære havområder rene. I Stortingsmelding 12 (2001-2002) *Rent og rikt hav* blir de overordnede målene for en helhetlig havmiljøpolitikk presentert. Bakgrunnen for denne Stortingsmeldingen er et stadig forverret miljøtilstand i havområdene rundt om i verden.¹¹⁴ Meldingen omtaler blant annet tiltak både for å sikre en miljøvennlig petroleumsdrift, tiltak for sikkerhet og beredskap langs kysten og

¹¹¹ Utenriksdepartementet (2005): *Stortingsmelding nr. 30*, Op.cit., s. 14

¹¹² Berggrav, Jørgen (2004): *Forsvarsperspektiver i nord*. Den norske Atlanterhavskomite: Sikkerhetspolitisk bibliotek, s. 11

¹¹³ Knutsen, Op.cit., s. 183

¹¹⁴ Miljøverndepartementet (2002): *Stortingsmelding nr. 12 – Rent og rikt hav (2001-2002)*, kap. 2.1

kartlegging av radioaktiv forurensing¹¹⁵ Alle disse faktorene er vesentlige for å beholde et inntrykk av Norge som en miljøbevisst og ansvarlig aktør i nordområdene.

Det er i norsk interesse å fortsatt ha jurisdiksjon over havområdene rundt Svalbard, og samtidig ha en bilateral avtale med Russland all den tid en løsning ikke er tilstede om delelinjen. Dette fordi miljøvern også består i å verne de levende ressursene i havet og hindre en overbeskatning av fisken i nordområdene.¹¹⁶ I sikkerhetspolitisk øyemed finnes det eksempler på at overbeskatning kan få store konsekvenser som under den allerede omtalte ”torskekrigen” med Island. Konflikten viste at det som i utgangspunktet er små konflikter kan utarte seg til å bli sikkerhetspolitiske spørsmål, og Norge ønsker å unngå at spørsmålet havner i Haag-domstolen.

Hittil har samarbeidet og fordeling av kvoter med Russland gått bra. Sannsynligvis fordi det også er av Russlands interesse at man ikke tømmer nordområdene for fisk, og at man har en fornuftig beskatningsgrad. I et sikkerhetspolitisk perspektiv må miljøvern vurderes fordi hvordan Norge forvalter ressursene og håndterer oppdukkende miljøutfordringer vil kunne være med å avgjøre Norges troverdighet i spørsmål om fiskevernsonen, og andre omstridte spørsmål i nordområdene. Dette gjør at miljøvern til en viss grad er en sikkerhetspolitisk variabel i seg selv, men er i hovedsak en variabel som svært raskt kan eskalere til et sikkerhetspolitisk nivå.

4.3.5 Oppsummering

De fire forholdene territorielle interesser, næringsressurser, strategiske forhold og miljø inneholder alle mulige sikkerhetspolitiske utfordringer. Noen av disse utfordringene har en sett kan strekke seg inn i flere av disse fire forholdene, som for eksempel ”torskekrigen” som var skadelig både for miljø, næringsressurser og i ytterste konsekvens kan det få følger for norske territorielle interesser.

Utfordringene som er presentert her viser at endringen i verdensbildet har påvirket omfanget av utfordringer. En kan nå tenke seg et vidt spekter av potensielle utfordringer fra mange ulike aktører. Fellesnevneren er at flere av disse utfordringene i utgangspunktet er små, og vil ikke bli en sikkerhetspolitisk variabel uten at den eskalerer til et høyere nivå. For eksempel er ikke arrestasjon av en tråler en sikkerhetspolitisk dimensjon i utgangspunktet. Men hvis denne situasjonen gjør at trålerens hjemnasjon involverer seg på grunn av uenigheter rundt ressursfordeling vil det kunne bli en sikkerhetspolitisk utfordring. I hovedsak gjelder det for

¹¹⁵ Ibid., kap. 3.2, 3.3 og 3.4

¹¹⁶ Utenriksdepartementet (2005): *Stortingsmelding nr. 30*, Op.cit., s. 14

Norge å være en troverdig, stabil og rettferdig håndhever av ressursene i nord for å fortsatt kunne gjøre krav på de områdene som en i dag utøver jurisdiksjon over.

5 Forsvaret som sikkerhetspolitisk aktør i nordområdene

5.1 Innledning

Forsvaret har vært gjennom en omstilling der oppgavene fra kald krig er erstattet med nye oppgaver. Denne omstillingen ble drevet frem av et endret trusselbilde og strammere økonomiske rammer.¹¹⁷ Det ble et krav til Norge om å delta i internasjonale operasjoner om en ville være relevant i alliansen, og Forsvaret måtte derfor endre sin struktur etter dette. Verken alliansen eller Norge hadde særlig fokus på områdene i nord på 90-tallet, og i Stortingsproposisjon 45 (2000-2001) peker en på at alliert og internasjonalt forsvarssamarbeid med FN, NATO og EU er en *forutsetning* for at Forsvaret skal kunne løse flere sentrale nasjonale oppgaver.¹¹⁸ Denne proposisjonen er starten på den største omleggingen av Forsvaret i nyere tid, og det var her Forsvaret tok steget fullt ut fra å være et *invasjonsforsvar* til å bli et *innsatsforsvar*. Når fokuset var så sterkt på internasjonale operasjoner, og i liten grad på norske nærområde, kan en stille spørsmålsteget med hvor relevant Forsvaret er i forhold til utfordringene i nord.

5.2 Forsvaret som en relevant sikkerhetspolitisk aktør i nordområdene

I siste del av oppgaven skal de utfordringene i nordområdene som krever militære kapasiteter bli dratt frem. Disse blir diskutert opp i mot hvilke kapasiteter Forsvaret har i dag. Gjennom dette kan en se om Forsvaret har evnen til å møte de sikkerhetspolitiske utfordringene i nord.

5.2.1 Forsvarets oppgaver i nordområdene

Den kalde krigens sikkerhetspolitiske utfordringer gjorde at Forsvaret hadde en klart definert oppgave, og konsekvensene hvis en mislykkes i dette var også like klare. Som en ser av dagens sikkerhetspolitiske utfordringer er bildet mer komplekst, og konsekvensene av å mislykkes i å møte utfordringene mer diffuse. Likevel kan en finne noen områder der Forsvaret må inneha nødvendige kapasiteter for å verne norske interesser. Utgangspunktet er å vurdere på hvilke områder Forsvaret kan bidra med å motvirke utfordringene som ble presentert tidligere i oppgaven under territorielle interesser, næringsinteresser, strategiske forhold og miljø.

¹¹⁷ Forsvarsdepartementet (2001): *Stortingsproposisjon nr. 45*, Op.cit., s. 13-14

¹¹⁸ *Ibid.*, s. 14

Innen utfordringen kalt de *territorielle interessene*, så ser en at å forsvare norsk territorium er en grunnleggende oppgave. Etter dagens trusselbilde er den største utfordringen å overvåke og kontrollere de enorme havområdene. I tillegg vil kravet om å verne norsk suverenitet også innbefatte en kontroll i luftrommet og på landjorden. Alle disse utfordringene er det naturlig at Forsvaret tar seg av. Den andre utfordringen mot de norske territorielle interessene er delelinjeproblematikken med Russland. Dette er primært en diplomatisk utfordring som en søker løst gjennom utenrikspolitikk, men i tilfelle Russland presser Norge med militærmakt må Forsvaret kunne svare på en slik trussel enten alene eller ved hjelp av allierte.

Den andre utfordringen er *næringsressursene* i nordområdene. Her vil det fortsatt være Forsvarets oppgave å overvåke og kontrollere fisket. Spesielt utfordrende kan det bli i fiskevernsonen, der norske krav er omstridt. I tillegg vil en utbygging av petroleumsinstallasjonene i nordområdene gjøre at en må ta hensyn til en økt terrortrussel. Innen begge disse områdene vil Forsvaret spille en viktig rolle.

De strategiske forholdene i nordområdene gjør at det er både av norsk og internasjonal interesse å følge Russlands utvikling. Forsvaret bør her bidra med kapasiteter og kompetanse både i nasjonal interesse, men kan også gjøre Norge mer relevant i NATO ved å bidra med etterretning fra russiske områder.

Miljøutfordringene vil også stille krav til Forsvaret. Sjøforsvarets fartøyer bør kunne bidra i tilfelle ulykker, både med slepebåtkapasitet og til støtte i opprydningsarbeidet. En bør også ha kapasiteter for å overvåke hendelser fra luften. Miljøutfordringene innbefatter også faren for overbeskatning av fisk. Dette gjør at Forsvaret gjennom Kystvakten må fortsatt bidra til fiskeoppsyn.

Norge har i sine sikkerhetspolitiske mål definert at landet skal forsvares sammen med allierte. I tilfelle en av de overnevnte utfordringene eskalerer vil det derfor være en oppgave for Forsvaret å være kapable til å samarbeide med andre lands styrker.

De sikkerhetspolitiske utfordringene i nordområdene gir altså føringer på hvilke oppgaver Forsvaret bør være kapable til å løse også i fremtiden. Skal en dele disse oppgavene inn i kategorier blir det:

- *Suverenitetshendelse*
- *Kontroll av fiske og skipstrafikk*
- *Bekjempelse av terrorisme*
- *Følge Russlands utvikling*

- *Samarbeid med allierte*

5.2.2 Dagens militære kapasiteter

Forsvarets kapasiteter vil i dette kapittelet bli vurdert opp i mot hvilke oppgaver som er tiltenkt Forsvaret. Det primære kildegrunnlaget for å vurdere Forsvarets kapasiteter er Stortingsproposisjon nr. 42 (2003-2004) - *Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008*, men også andre dokument som Stortingsmelding 12 (2001-2002) - *Rent og rikt hav*, Regjeringens handlingsplan *Soria Moria-erklæringen* og årets reviderte statsbudsjett vil bli brukt.

5.2.2.1 Suverenitetshevdelse

Forsvaret av norsk territorium forutsetter evne til overvåkning og kontroll av norske havområder, landterritorier og luftrom. I Stortingsproposisjonen uttrykkes dette gjennom at Forsvaret skal forestå en effektiv informasjonsinnhenting og overvåkning av norske interesseområder. Videre skal Forsvaret bidra til å sikre norsk suverenitet og bevare nasjonal integritet, med evne til å håndtere trusler på land, i territorialfarvannet og i luftrommet.¹¹⁹ Ved trusler mot norsk suverenitet skal det norske forsvaret, sammen med allierte, kunne møte trusler i hele konfliktspekteret.¹²⁰

Debatten rundt nedbyggingen av Forsvaret i Nord-Norge har pågått helt siden omleggingen av Forsvaret startet etter den kalde krigen, men er blitt intensivert etter interessen for nordområdene har økt. Store deler av denne debatten omhandler hvorvidt det nye innsatsforsvaret kan møte en invasjon i nord.¹²¹ Hvilken side som har det mest korrekte svaret er ikke godt og si, og er heller ikke denne oppgavens hensikt å se på. Det begge sidene derimot virker enige om er at militær tilstedeværelse er viktig i nord. I *Soria Moria-erklæringen* sier regjeringen at nordområdene er Norges strategiske hovedområde. Videre skal Forsvarets tilstedeværelse styrkes.¹²² Dette ga seg utslag i økte midler til maritim overvåkning fra fly, og til Kystvakten for å bedre situasjonsbildet og tilstedeværelsen i nordområdene.¹²³

Den største andelen av oppgaver innen suverenitetshevdelse vil ligge på myndighetsutøvelse ved riksgrensen mellom Russland og Norge, og i norske havområder. Det er Justisdepartementet som har ansvaret for grensen, men det er Forsvaret som utfører

¹¹⁹ Forsvarsdepartementet (2004): *Stortingsproposisjon nr. 42*, Op.cit., s. 43-44

¹²⁰ Ibid., s. 44

¹²¹ Børresen, Jacob (2005): *Forsvar uten trussel*. Oslo: Abstrakt forlag, s.129

¹²² ¹²² Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet (2005): *Soria Moria-erklæringen*. Lastet ned 15.03.2006 fra http://odin.dep.no/smk/norsk/regjeringen/om_regjeringen/001001-990342/hov001-bn.html

¹²³ Finansdepartementet (2005): *Stortingsproposisjon nr. 1, tillegg nr. 1, (2005-2006) – om endring av St.prp nr 1 om statsbudsjettet 2006*, s.134

kontrollen.¹²⁴ Denne myndighetsutøvelsen vil fortsatt bli utført av Kystvakten og Grensevakten, og riksgrensen vil kunne bli forsterket av HV ved behov¹²⁵

Det er også nødvendig å ha et troverdig luftovervåkningssystem. Forsvarets radarkjede er en del av NATOs varslingskjede som strekker seg fra Tyrkia i sør til Norge i nord. Denne overvåkningskapasiteten er fortsatt prioritert, og relevansen har økt etter terrorangrepene i USA 2001. Suverenitetshevdelse i luften skal også i fremtiden bli utøvd ved hjelp av kampfly.¹²⁶ Denne kapasiteten er stasjonert på Bodø, og har dermed muligheten til å nå store deler av nordområdene i tilfelle en konflikt oppstår.¹²⁷

Forsvaret bruker også kommersielle satellitter for dekning av norske havområder, men vil ikke utvikle en nasjonal militær satellittkapasitet på grunn av de økonomiske kostnadene.¹²⁸ Kommersielle satellitter kan brukes i fredstid, men vil kunne ha begrensninger i en konflikt. Dette fordi at de som eier satellitten kan ha andre interesser enn Norge, og en kan dermed ikke garantere at en får levert de bildene som er i Norges interesse.

Det er en debatt hvorvidt nedbyggingen av Forsvaret i Nord-Norge har påvirket Forsvarets evne til kontrollere de norske områdene i tilfelle et angrep. Ut i fra de truslene som en anser som sannsynlig er det likevel grunnlag for å hevde at Forsvaret har kapasiteter til utøve suverenitetshevdelse gjennom både å overvåke og utføre myndighetsutøvelse i nordområdene.

5.2.2.2 Kontroll av fiske og skipstrafikk

Kontroll av fiske og skipstrafikk er viktig både for å verne miljøet, men også for å signalisere at Norge tar sin oppgave som forvalter av store ressurser i nord seriøst. Kystvakten vil spille den viktigste rollen innen kontroll av fiske og skipstrafikk, og de er en spesiell del av Forsvaret siden den utøver politimessige funksjoner i fredstid. Kystvakten har vært underlagt Forsvaret siden april 1977 og har vist sin relevans i flere situasjoner etter dette.¹²⁹ Stortinget har vedtatt at Kystvakten skal videreføres, og strukturen skal opprettholdes.¹³⁰ Sammen med maritime overvåkningsfly kan Kystvakten effektivt drive oppsyns- og kontrollvirksomhet med store havområder. De vil også kunne bidra i ved ulykker gjennom den ytre Kystvakten som består av syv fartøyer som har kapasitet for å håndtere oljesøl.¹³¹ I tillegg vil Kystvakten

¹²⁴ Berggrav, Op.cit., s. 11

¹²⁵ Forsvarsdepartementet (2004): *Stortingsproposisjon nr. 42*, Op.cit., s. 44, 59 og 65

¹²⁶ Ibid., s. 66

¹²⁷ Luftforsvaret: *F-16 Forsvarets kampfly*. Brosjyre utgitt av Bodø Hovedflystasjon og Luftforsvarets skolesenter Kjevik.

¹²⁸ Forsvarsdepartementet (2004): *Stortingsproposisjon nr. 42*, Op.cit., s. 57-58

¹²⁹ Jansen, Jan P og Blichfeldt, Per Chr (1998): *Havets voktere*. Otta: Scibsted, s. 97

¹³⁰ Forsvarsdepartementet (2004): *Stortingsproposisjon nr. 42*, Op.cit., s. 64

¹³¹ Forsvarsnett: *Tilstedeværelse på havet*. Lastet ned 16.03.2006 fra

<http://www.mil.no/sjo/kv/start/article.jhtml?articleID=45291>

bidra til å øke slepebåtkapasiteten i nordområdene, både på grunn av tilstedeværelsen men også fordi nye Kystvaktfartøy er kapable til å slepe større fartøyer.¹³² Luftforsvarets kampfly har gjennomgått en flere moderniseringsprosesser¹³³ og har oppgradert skrog, våpensystemer, linksystemet, montert hjelmsikte, målbelysningspoder med mer.¹³⁴ Selv om denne modifiseringen i stor grad har ble tvunget frem ut i fra kravet til samarbeid med allierte og internasjonale operasjoner, har kampflyene også innen noen områder fått en økt nasjonal relevans. Den økte kapasiteten til målfølgning gjennom infrarøde bilder og TV-bilder gjør at kampflyene også kan brukes til å følge utviklingen av for eksempel oljesøl. Samtidig har de muligheten til et tettere samarbeid med de nye fregattene gjennom link-16.¹³⁵

Kontroll av skipstrafikk i fredstid utøves av Kystverket, men de samarbeider også med Forsvaret, politi og tollvesen.¹³⁶ Forsvaret vil i fredstid også bruke AIS¹³⁷ som et hjelpemiddel til overvåkning av skipstrafikk. Ved behov er Sjøheimvernets nye kapasiteter også i fredstid godt egnet for å håndtere utfordringer langs kysten.

Utfordringene som næringsressurser og miljø utgjør både et økonomisk aspekt for Norge, men også et miljømessig aspekt. Forsvaret har gjennom Kystvakten store ressurser tilstede i kyst- og havområdene i nord. Disse kapasitetene samarbeider med maritime overvåkningsfly for å dekke de store områdene. I tillegg er Sjøforsvarets fartøyer et vesentlig bidrag innen miljøvernberedskapen i nord. Det vil si at Forsvarets kapasiteter synes å dekke de utfordringene som finnes innen kontroll av fiske og skipstrafikk.

5.2.2.3 Bekjempelse av terrorisme

Primært sett er terrorisme ansett å være Politiets ansvar, men Forsvaret skal ha en forebyggende og beskyttende rolle innen bekjempelse av terror.¹³⁸ Politiet kan i tilfelle terroranslag anmode om bistand fra Forsvaret, dette kan være både av støtteelement og operative styrker. Forsvarets spesialstyrker skal fortsatt være trent og utrustet for å bekjempe terrorister i de situasjoner det er grunnlag for å hevde at det foreligger en sikkerhetspolitisk situasjon. Spesialstyrkene kan også bistå forebygging og bekjempelse av terror som politiet

¹³² Miljøverndepartementet (2002): *Stortingsmelding nr. 12*, Op.cit., kap. 3.3.2

¹³³ Oppdateringene omfatter "mid-life update-MLU" (skrog, computere, våpenfester med mer), M3 (linksystemer, hjelmsikte og targettingpod) og M4 (software og simulator)

¹³⁴ Forsvarsnett: *Så godt som nytt*. Lastet ned 02.03.2006 fra <http://www.mil.no/start/article.jhtml?articleID=94604>

¹³⁵ Forsvarsdepartementet (2003): *Stortingsproposisjon nr. 50 – Anskaffelse av Taktisk Data Link-16 (TDL-16)* (2002-2003), s. 1

¹³⁶ Kystverket: *Trafikkovervåkning*. Lastet ned 16.03.2006 fra <http://www.kystverket.no/?aid=9030958>

¹³⁷ AIS – Automatisk Identifikasjonssystem. En transponder om bord i fartøyer som sender ut informasjon om posisjon, kurs, hastighet med mer.

¹³⁸ Forsvarsdepartementet (2004): *Stortingsproposisjon nr. 42*, Op.cit., s. 37

har primæransvaret for å håndheve.¹³⁹ Norge opprettet Forsvarets Spesialstyrker (FSK) i 1978 for å kunne bistå ved en terror situasjon på norske oljeinstallasjoner. Spesialstyrkene har øvd på å bekjempe terroranslag på oljeinstallasjoner i Nordsjøen, og det vil sannsynligvis være små forskjeller til oljeinstallasjonene i nordområdene. Det vil si at det er få endringer fra kald krig til i dag innen oppgavene for spesialstyrkene. Den største endringen er at spesialstyrkene har i flere sammenhenger vært ute i internasjonale operasjoner og fått mer erfaring. Riktignok har disse oppgavene vært annerledes enn ved et terrorangrep mot en oljeinstallasjon, men en kan tenke seg at taktikker, enkeltmannsferdigheter og rutiner har blitt forbedret.

Den største utfordringen i tilfelle et terroranslag er avstanden fra spesialstyrkenes sin plassering på Rena til installasjonene i nord. Tidligere har disse styrkene samarbeidet med 335-skvadronen med transportfly på Gardermoen, og helikopterskvadronen 720 på Rygge.¹⁴⁰ Utfordringen med en operasjon i nordområdene i første omgang at de norske transportflyene har svært begrenset flytid igjen, og det kan derfor være en fare for at de ikke kan benyttes. For det andre bør en også prioritere en større samtrening også med helikopterstyrkene i nord for å sikre et godt samarbeid i tilfelle en krise.

Foruten spesialstyrker skal Forsvaret bidra med andre kapasiteter i tilfelle trussel om terrorangreps om for eksempel ved å fjerne eksplosiver. Dette er oppgaver som Forsvaret fortsatt vil ha mulighet til å utføre.

Spesialstyrkenes oppgaver er dermed ikke endret etter kald krig. En kan påstå at de er bedre egnet til å utføre operasjonene i dag siden de har mer erfaring fra internasjonale operasjoner. Likevel har Forsvaret en utfordring ved at transportflykapasiteten er redusert, og at man har primært har valgt å inngå et samarbeid med helikopterskvadronen sør fremfor de skvadronene i nord som sannsynligvis vil bli brukt i tilfelle et terroranslag i nordområdene.

5.2.2.4 Følge Russlands utvikling

Som tidligere nevnt skal Forsvaret drive informasjonsinnhenting i norske interesseområder. Mer spesifikt er det nedfelt at etterretningstjenesten skal bidra til denne informasjonsinnhenting og analyse i Norges nærområder. Etterretningstjenesten skal videre ha et større innslag av deployerbare ressurser og en skal videreutvikle sensorkapasiteten.¹⁴¹

¹³⁹ Ibid., s. 55

¹⁴⁰ Ibid., s. 56

¹⁴¹ Ibid., s. 55

I 1998 kom lov om etterretningstjenesten som ga en rekke nye krav til norsk etterretning, og enda flere tillegg kom i kongelig resolusjon av 31. august 2001 med føringer om etterretning innen terrorisme, spredning av masseødeleggelsesvåpen og overnasjonale miljøproblemer.¹⁴²

Det er vanskelig å finne åpne kilder som omtaler hvordan etterretningen skal utføres, men det er lite som tyder på at en skal trappe ned på oppgavene en hadde under den kalde krigen. Det eneste som tyder på at nordområdene skal få mindre fokus er at flere nye oppgaver er lagt inn under etterretningstjenesten, og en finner ikke noe som tyder på økte midler.

I tillegg til det som ligger under den militære strukturen kan en anta at forskningsskipet ”Marjata”, som er utrustet etter etterretningstjenestens behov og opererer for det meste i Barentshavet, fortsatt vil kunne bidra med viktig informasjon.¹⁴³ Utenom den graderte delen av etterretning er det minst like viktig å følge Russlands utvikling gjennom åpne kilder. Forsvaret vil bidra til dette ved å utdanne personell ved etterretningstjenestens russiske språkkurs. Gjennom dette vil Forsvaret ha personell som kan ha en mer inngående kjennskap til Russland ved at de kan følge den daglige debatten.

Å kartlegge Russlands utvikling består både av tradisjonell etterretning og ved hjelp av åpne kilder. Stortinget har pålagt Forsvaret å opprettholde informasjonsinnhenting i Norges nærområder. Det som kan tyde på at Forsvaret vil ha en dårligere etterretningstjeneste i nordområdene, er at tjenesten stadig blir tillagt nye oppgaver som kan gjøre at en må fokusere mindre på nordområdene. Dette kan kompenseres noe ved at en fortsetter å utdanne personell i russisk som kan følge Russlands utvikling gjennom åpne kilder. Ut i fra de kildene som er tilgjengelig virker det som Forsvaret har en tilfredsstillende kapasitet for å kartlegge Russlands utvikling.

5.2.2.5 Samarbeid med allierte

Under den kalde krigen hadde en styrker som var øremerket innsats i Norge i tilfelle en invasjon. At man i dag har mistet både disse styrkene og mange av forhåndslagrene har skapt nye utfordringer for Norge.¹⁴⁴ Hvor stor utfordring dette egentlig er for Norge er man noe uenig i. Som tidligere nevnt er det en debatt om det å avskaffe invasjonsforsvaret er et steg i riktig retning eller ikke. Ut i fra de utfordringene denne oppgaven har vist så er Norge i hovedsak avhengig av alliert hjelp i tilfelle en krise eskalerer til en større trussel mot Norge,

¹⁴² Forsvarsnett: *Etterretningstjenestens innhold*. Lastet ned 10.03.2006 fra

<http://www.mil.no/etjenesten/start/?jsessionid=XBOEXBKTEO2R3FOUN3NCFEQ?requestid=4099349>

¹⁴³ Etterretningstjenesten: *Forskningsskipet Marjata*. Lastet ned fra

<http://www.mil.no/etjenesten/start/marjata/1995/> og http://www.mil.no/etjenesten/start/marjata/1966_1975/

10.03.06

¹⁴⁴ Børresen et al., *Op.cit.*, s. 151

per i dag har vi ingen slik trussel. Det er likevel en erkjennelse i Stortingsproposisjonen og blant de fleste som deltar i forsvarsdebatten i dag at dagens situasjon kan endre seg. Forsvaret må derfor være relevant innen to områder.

For det første må være en troverdig mottaker av støtte, og for det andre skal en være en relevant bidragsyter til internasjonale operasjoner. Disse to utfordringene skal løses med samme middel; de fleste kapasiteter skal ha både en nasjonal og en internasjonal rolle. Dermed er de nasjonale kapasitetene også en del av NATOs styrkestruktur. Dette skal oppnås gjennom fleksibilitet, høy reaksjons- og forflytningsevne, kapasitetene skal i størst mulig grad utfylle hverandre, strukturutviklingen skal være i tråd med NATOs målsetninger og nye kapasiteter som bidrar til transformasjon skal prioriteres.¹⁴⁵

For å være en troverdig mottaker av støtte, må andre land få øve i norske forhold. Spesielt i Nord-Norge er klimaet tøft, og utenlandske og norske soldater bør samtrene under slike forhold for å kunne møte en trussel senere. Stortinget har vedtatt at utenlandsk trening i Norge skal gis høy prioritet, spesielt i Nord-Norge. Det er derfor vedtatt å opprette to allierte treningssenter i Norge, et i Harstad og et på Voss. I tillegg skal det være gode vertsavdelinger ved Haakonvern i Bergen og Olavsvern i Tromsø for sjøstyrker, og Ørland hovedflystasjon for luftstyrker.¹⁴⁶ Gode tiltak for å øke overlevelsessevnen vil bidra til et godt samarbeid med allierte. At Norge også har et eget troverdig bidrag for å hindre en invasjon bidrar ytterligere til et godt samarbeid. Norge har valgt å møte en akutt nasjonal krisesituasjon skal møtes ved at en har i stor grad fleksible styrker som ikke trenger lang mobiliseringstid.¹⁴⁷ Hvorvidt dette er bedre egnet til å motstå en invasjon er uvisst, men slike styrker øker norske muligheter for å delta i internasjonale operasjoner.

Norges deltagelse i internasjonale operasjoner har flere aspekter. Det ene er å være en relevant bidragsyter, men man har også definert det som en sikkerhetspolitisk gevinst i å stanse globale trusler før de truer norsk territorium.¹⁴⁸ At Norge både har vært positive til å bidra i de fleste internasjonale operasjoner, samt at Forsvaret sin struktur er utviklet i tråd med NATOs målsetninger, tyder på at Norge bruker internasjonal deltagelse som en bevisst sikkerhetspolitisk handling.

At Forsvaret har *evne* til å samarbeide med allierte, betyr ikke automatisk at det er en alliert *vilje* til å hjelpe Norge i en konflikt. Som oppgaven har vist kan konfliktene også ha sitt

¹⁴⁵ Forsvarsdepartementet (2004): *Stortingsproposisjon nr. 42*, Op.cit., s. 53

¹⁴⁶ Ibid., s. 71

¹⁴⁷ Ibid., s. 53

¹⁴⁸ Ibid., s. 35

utspring i uenigheter med land som tidligere var allierte. I slike konflikter vil det være økt fare for at Norge må operere alene, eller med begrenset støtte fra andre. Dette aspektet reflekteres i liten grad i Stortingsproposisjon nr. 42 – *Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008*.

Norge har valgt å aktivt samarbeide med allierte, både ved å ta i mot allierte styrker til landet for opptrening, men også ved å delta i internasjonale operasjoner. En kan derfor hevde at innenfor de økonomiske rammene er Forsvaret dimensjonert for å ivareta et godt alliert samarbeid. En må likevel være klar over at det er vanskeligere enn tidligere å forutsi de alliertes vilje til å bistå Norge i en konflikt.

5.3 Oppsummering

Forsvaret har gjennomgått store endringer etter den kalde krigen. Noen oppgaver er forsvunnet, andre er lagt til. De sikkerhetspolitiske utfordringene har endret seg, så også utfordringene i nordområdene.

For å vurdere om Forsvaret er en relevant sikkerhetspolitisk aktør i nordområdene har oppgaven dratt ut de utfordringene som krevde militære kapasiteter. De fem hovedområdene som da ble tatt frem ble vurdert opp i mot de planene som ligger for Forsvaret i de kommende årene. Hvor god korrelering det er mellom krav til militære kapasiteter og de reelle kapasitetene Forsvaret har, ville gi et svar på om Forsvaret er relevant i nordområdene.

Innen alle de fem områdene suverenitetshevdelse, kontroll av fiske og skipstrafikk, bekjempelse av terrorisme, kartlegging av Russlands utvikling og samarbeid med allierte, har Forsvaret kapasiteter som dekker opp utfordringene. Noen forhold kan en likevel diskutere om kan forbedres. Det ene er om omstillingen fra invasjonforsvar til innsatsforsvar kan hevdes å gi et godt nok forsvar for norske territorium. Det andre er hvor hensiktsmessig det er at spesialstyrkene knyttes mot en helikopterskvadron, når en må regne med å samarbeide med en annen skvadron i tilfelle et anslag i nordområdene. Det tredje er etterretningstjenestens relevans, som er vanskelig å utrede i en ugradert oppgave, men et økt antall pålagte oppgaver kan føre til et redusert fokus på nordområdene. Til slutt må en merke seg at mange av Forsvarets daglige oppgaver er av en politimessig art. Kystvakten, Grensevakten og luftkontroll med radarkjeden og kampfly har alle politimyndigheter innen sine områder, og samtidig er samarbeidet innen terror høyaktuelt. At skillet mellom Justisdepartementets og Forsvarsdepartementets oppgaver er vagere er en utfordring for både politi og Forsvaret.

Noen faktorer må fremheves når en ser på Forsvarets relevans i nordområdene. For det første er altså omstillingen etter kald krig drevet frem av dårligere økonomi og et endret trusselbilde,

og i svært liten grad med bakgrunn i kravene i norske nærområder. For det andre så er stort sett alle plattformene Forsvaret benytter seg av enten anskaffet eller prosjektert under den kalde krigen og dermed i utgangspunktet tilpasset norske forhold. For det tredje ble mange av disse plattformene modifisert etter kald krig, og det stort sett med bakgrunn i tilpasning til internasjonale operasjoner. Likevel kan flere av disse plattformene brukes i nordområdene, og som kampflyene også i nye roller på grunn av bedre evne til å dokumentere hendelser ved infrarødt kamera og opptak av TV-bilder.

At Forsvarets omstilling har ført til økt fokus på internasjonale oppgaver har dermed ikke automatisk ført til at de er irrelevante som et sikkerhetspolitisk virkemiddel i nordområdene. Det er nok flere årsaker til det, men i hovedsak vil jeg hevde at et mindre forsvar med flere oppgaver *må* innrette seg slik at de er *fleksible*. I 1998 ble det norske militære operasjonskonseptet bygd rundt manøverkrigskonseptet, noe som også selvfølgelig betinger fleksibilitet, men selve begrepet ble ikke i særlig grad brukt om det norske forsvaret.¹⁴⁹ Senere ble det i både i 2000 og 2004 en erkjennelse at fleksibilitet er helt sentralt for et lite forsvar.¹⁵⁰ Denne fleksibiliteten kommer nå til gode når fokuset vender tilbake til nord.

I tillegg må en selvfølgelig påpeke at flere av de oppgavene som er drøftet har kontinuerlig blitt gjennomført etter den kalde krigen, selv om det har vært liten fokus på disse i forhold til internasjonale operasjoner. Dette vil naturlig nok forbedre Forsvarets operasjonsevne når det politiske fokuset vender tilbake mot nord.

En kan konkludere med at Forsvarets kapasiteter i stor grad er tilstrekkelige for å møte de sikkerhetspolitiske utfordringene i nordområdene.

6 Konklusjon

Norges sikkerhetspolitiske utfordringer har gjennomgått store endringer fra den kalde krigen til i dag. Den mest grunnleggende er at Sovjetunionens invasjonstrussel er borte. I stedet har en sett at flere, mindre trusler dominerer trusselbildet. Norsk sikkerhet ble i stor grad basert på alliert støtte under den kalde krigen, Norge er også i dag avhengig av støtte i tilfelle en større konflikt. Forskjellen fra kald krig til i dag er at man tidligere sto mye sterkere fordi en var militærstrategisk viktig. Denne dimensjonen er ikke borte, men betydelig redusert. For å være relevant for alliansen må en i dag bidra for å gjøre både NATO og FN relevante, og dette igjen skal øke sannsynligheten for hjelp fra det internasjonale samfunn i tilfelle en konflikt.

¹⁴⁹ Forsvarsdepartementet (1998): *Stortingsmelding nr 22 (1997-98) - Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1999-2002*, s.47

¹⁵⁰ Forsvarsdepartementet (2001): *Stortingsproposisjon nr. 45 (2000-01)*, Op.cit., s. 37 og Forsvarsdepartementet (2004): *Stortingsproposisjon nr. 42*, Op.cit., s. 53

Selv om Norge har mistet en del av fokuset som en hadde under den kalde krigen, har nordområdene på nytt fått oppmerksomhet fra andre land. Noe som fører til at en kan finne flere sikkerhetspolitiske utfordringer. Under den kalde krigen utvidet Norge sine havområder betraktelig. I dag er noen av disse områdene omstridt, og spesielt fiskevernsonen rundt Svalbard. I tillegg har Norge uløste problemer med Russland om delelinjen i Barentshavet. Disse to faktorene kan eskalere til større konflikter der de får sikkerhetspolitiske aspekter. En stor petroleumsdrift kan også føre til økt terrortrussel, både fordi Norge deltar i flere internasjonale operasjoner, men også fordi nordområdene kan bli et stabilt leveranseområde til flere andre land.

Strammere økonomiske rammer og det endrete trusselbildet har ført til at Forsvaret har omstilt seg fra å være et invasjonforsvar til å bli et innsatsforsvar med kapasiteter for å bidra i internasjonale operasjoner. Bidragene til disse internasjonale operasjonene har ført til at flere kapasiteter anskaffet under den kalde krigen, har blitt oppdatert for å kunne fungere i utlandet og i samarbeid med allierte. Norske nærområder har vært omtalt, men har i liten grad vært dimensjonerende for omstillingen av Forsvaret. Kombinasjonen omstilling og tilførsel av nye oppgaver har gjort at Forsvaret har blitt mer fleksibelt. Denne fleksibiliteten og kapasitetene som er i nord gjør likevel at Forsvaret i stor grad evner å dekke opp de oppgavene som tillegges de i nordområdene.

Oppgaven har dermed sett at den sikkerhetspolitiske situasjonen har gjennomgått en vesentlig endring, og dette skyldes hovedsaklig en endret internasjonal situasjon. Denne endringen har vært førende for hvilke sikkerhetspolitiske virkemidler som er relevante. For Forsvaret har den også vært påvirket omstillingen av hele organisasjonen. Når en så ser på utfordringene i nordområdene, kan en *ikke* hevde at disse utfordringene i stor grad har vært dimensjonerende for Forsvaret. Det interessante da at selv om andre drivkrefter enn norske nærområder har vært dimensjonerende for de militære kapasitetene, så er likevel Forsvaret en meget relevant sikkerhetspolitisk aktør i nordområdene.

7 Referanseliste

- Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet (2005): *Soria Moria-erklæringen*. Lastet ned 15.03.2006 fra http://odin.dep.no/smk/norsk/regjeringen/om_regjeringen/001001-990342/hov001-bn.html
- Arctic Monitoring and Assessment Programme: lastet ned 18.01.06 fra <http://www.amap.no>
- Bergesen, Helge O og Østreng, Willy (2000): *Internasjonal politikk*. Otta: Aschehoug
- Berggrav, Jørgen (2004): *Forsvarsperspektiver i nord*. Den norske Atlanterhavskomite: Sikkerhetspolitisk bibliotek
- Bingen, Jon (2003): *Norges nye strategiske situasjon*. Oslo: Litografia AS
- Brennpunkt. *Oppdrag Elektron*, NRK 17.01.2006
- Bush, George W (2006): *The State of the Union, tale i det Hvite Hus 31.01.2006*. Lastet ned 13.02.2006 fra <http://www.whitehouse.gov/stateoftheunion/2006/index.html>
- Børresen et al.(2004): *Norsk forsvarshistorie, bind 5*. Bergen: Eide forlag
- Børresen, Jacob (2005): *Forsvar uten trussel*. Oslo: Abstrakt forlag
- Christophersen, Bjørn (1965): *Forsvarets rolle i Norges historie*. Oslo: Forsvarets krigshistoriske avdeling
- Corum, James S og Johnson, Wray R (2003): *Airpower in Small Wars*. Kansas: University Press
- Diesen, Sverre (2006): *Foredrag ved Luftkrigsskolen 21.02.2006*
- Etterretningstjenesten: *Forskningsskipet Marjata*. Lastet ned fra <http://www.mil.no/etjenesten/start/marjata/1995/> og http://www.mil.no/etjenesten/start/marjata/1966_1975/ 10.03.06
- Finansdepartementet (2005): *Stortingsproposisjon nr. 1, tillegg nr. 1, (2005-2006) – om endring av St.prp nr 1 om statsbudsjettet 2006*
- Forsvarets Høgskoleforening (2005): *Utfordringer i Barentshavsområdet*. Studieutvalgets skriftserie 1/2005
- Forsvarsdepartementet (1986): *Stortingsproposisjon nr. 1 (1986-87)*
- Forsvarsdepartementet (1998): *Stortingsmelding nr 22 (1997-98) - Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1999-2002*
- Forsvarsdepartementet (2001): *Stortingsproposisjon. nr. 45 (2000-01) – Omleggingen av Forsvaret i perioden 2002-2005*

- Forsvarsdepartementet (2003): *Stortingsproposisjon nr. 50 – Anskaffelse av Taktisk Data Link-16 (TDL-16) (2002-2003)*
- Forsvarsdepartementet (2004): *Stortingsproposisjon nr. 42 (2003-04) – Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008*
- Forsvarsdepartementet (2004): *Styrke og relevans – strategisk konsept for Forsvaret*. Oslo
- Forsvarskommisjonen av 1946 (1949): *Del 1 – Grunnleggende synspunkter og forslag*. Oslo: Oktober Forlag
- Forsvarsnett. *Forsvarssjefens forsvarsstudie 07*. Lastet ned 16.03.2006 fra:
<http://www.mil.no/fs07/start/;jsessionid=LRPBKANWFMB3TFOUN3NCFEQ?requestid=4074372>
- Forsvarsnett: *Etterretningstjenestens innhold*. Lastet ned 10.03.2006 fra
<http://www.mil.no/etjenesten/start/;jsessionid=XBOEXBKTEO2R3FOUN3NCFEQ?requestid=4099349>
- Forsvarsnett: *Så godt som nytt*. Lastet ned 02.03.2006 fra
<http://www.mil.no/start/article.jhtml?articleID=94604>
- Forsvarsnett: *Tilstedeværelse på havet*. Lastet ned 16.03.2006 fra
<http://www.mil.no/sjo/kv/start/article.jhtml?articleID=45291>
- Gahr Støre, Jonas (2005): *Foredrag ved Institut Francais des relations internationales 24.11.2005*, lastet ned 20.02.06 fra
http://odin.dep.no/ud/norsk/aktuelt/taler/minister_a/032191-090019/dok-bn.html
- Holst, Johan Jørgen (1967): *Norsk sikkerhetspolitikk i strategisk perspektiv - bind I*. Oslo: NUPI
- Jacobsen, Dag Ingvar (2002): *Hvordan gjennomføre undersøkelser?* Kristiansand: Høyskoleforlaget AS
- Jansen, Jan P og Blichfeldt, Per Chr (1998): *Havets voktere*. Otta: Scibsted
- Justis- og Politidepartementet (2005): *Stortingsmelding 42 (2004-2005) – Politiets rolle og oppgaver*
- Knutsen, Torbjørn et. al (1997): *Norsk utenrikspolitikk*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Kristensen, Yngve (2005): *Torsk, "pirater" og kalde granater*. Oslo: IFS
- Kystverket: *Trafikkovervåkning*. Lastet ned 16.03.2006 fra
<http://www.kystverket.no/?aid=9030958>
- Lodgaard, Sverre (2005): *Ny norsk politikk i nord* i *Hvor hender det?* Oslo: Nupi

- Luftforsvaret: *F-16 Forsvarets kampfly*. Brosjyre utgitt av Bodø Hovedflystasjon og Luftforsvarets skolesenter Kjevik.
- Melby, Svein (2002): *Hegemonens hamskifte*. Oslo: NUPI
- Miljøverndepartementet (2002): *Stortingsmelding nr. 12 – Rent og rikt hav (2001-2002)*
- Norges Offentlige Utredninger (NOU) 1992:12: *Forsvarskommisjonen av 1990*
- Norges Offentlige Utredninger (NOU) 2003:32: *Mot nord!*. Oslo: Statens Forvaltningstjeneste
- Norges Offentlige Utredninger (NOU)1978:9: *Forsvarskommisjonen av 1974*. Oslo: Universitetsforlaget
- Ruud, Morten og Ulfstein, Willy (2002): *Innføring i Folkerett*. Oslo: Universitetsforlaget
- Skogan, John Kristen (1973): *Begrensninger, forutsetninger og utfordringer i norsk sikkerhetspolitikk*. Oslo: NUPI
- Skogrand, Kjetil (2004): *Norsk forsvarshistorie, bind 4*. Bergen: Eide forlag
- Stortinget: *Trontalen under åpningen av det 150. Storting 11.10.2005*. Lastet ned 18.01.06 fra http://www.stortinget.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/usr/www/stortinget/stid/2005/si051011.html&emne=%c5pning+av+d et+150&sesjon=* &ting=stidn+stidg+otidn+otidg+ltidn+ltidg&
- Tamnes, Rolf (1997): *Oljealder 1965-1995*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- The Barents Euro-Arctic Region: lastet ned 18.01.06 fra <http://www.beac.st/default.asp?id=217>
- Utenriksdepartementet (2005): *Stortingsmelding nr. 30 – Muligheter og utfordringer i nord (2004-2005)*
- Utenriksdepartementet: *Internasjonal politi- og justisinnsetning*. Lastet ned 14.03.2006 fra: <http://odin.dep.no/ud/norsk/tema/sikkerhetspolitikk/konflikt/032191-230004/dok-bn.html>
- Windheim, Ivar (2003): *Terrorisme – et mangehodet troll*. Oslo: NUPI
- Åtlnad, Kristian et. al (2005): *Hvor går Russland?* Oslo: Abstrakt Forlag